

PUU-KOUVOLA

1890–1950

TOIMITTANEET
RURIK WASASTJERNA
LEENA MÄKELÄ-MARTTINEN

PUU-KOUVOLA 1890–1950

Kouvola 2013

Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Nro 39

Toimittajat: Rurik Wasastjerna, Leena Mäkelä-Marttinen
Copyright: Kymenlaakson ammattikorkeakoulu
Kustantaja: Kymenlaakson ammattikorkeakoulu
Ulkoasun ohjaus: Lehtori Tarja Brola
Graafinen suunnittelu, kartat, rakennepiirustukset: Sami Leminen
Miljööpiirustukset: Hilla Hyppönen
Taitto: Sami Leminen, Niina Kuusela
Paino: Kopijyvä Oy, Kouvola 2013

Kansi: Arctic Volume White 250g
Paperi: Galerie Art Matt 150g

ISBN (NID.): 978-952-5963-72-4
ISBN (PDF.): 978-952-5963-73-1
ISSN-L: 1239-9086
ISSN: 1239-9086

Sisällys

Alkusanat	7
<i>Pekka Malinen</i>	
Puurakentaminen Kouvolan alueella	10
<i>Timo Lievonen</i>	
Puu-Kouvolassa 1890–1950	
Kuljettajien kaupunginosa	24
<i>Essi Seppälä</i>	
Inkeröisten ja Anjalan tehtaiden asuinalueet	36
<i>Essi Seppälä</i>	
Elämää ja puuarkkitehtuuria Kuusankoskella	52
<i>Heikki Lindroos</i>	
Mäyrämäki	54
<i>Essi Seppälä</i>	
Koskenranta	64
<i>Essi Seppälä</i>	
Naukio	72
<i>Essi Seppälä</i>	
Sudeetti	86
<i>Essi Seppälä</i>	
Loppusanat	95
<i>Rurik Wasastjerna</i>	

ALKUSANAT

Pekka Malinen, projektipäällikkö, Wood Academy

Tämä kirja on tarkoitettu kaikille, jotka ovat kiinnostuneet puurakentamisesta, rakennetusta ympäristöstä ja sen pitämisestä elinvoimaisena. Ammattitiedon lisäksi julkaisu toimii reittiapuna heille, jotka haluavat tutustua kohteisiin paikan päällä. Samalla avautuu mahdollisuus tutustua puurakentamisen perinteeseen Kymenlaaksossa, jossa eri vaikutteet yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla rakennustavoissa ja -tyyleissä.

Länsi ja itä ovat aina kohdanneet Kymijoen laaksossa, jossa kulttuurit ja väestöt ovat vuosituhansien ajan sulautuneet yhteen. Teollinen vallankumous yhdisti Kymijoen vastakkaiset rannat, kun sahojen, puuhiomojen ja paperiteollisuuden muodostama ketju syntyi joen varteen. Teollisuudella oli merkittävä rooli, kun yhtiöt huolehtivat paitsi asuntotuotannosta työläisille, myös yhteiskunnallisista palveluista ja niihin liittyvästä rakentamisesta. Julkaisu esittelee arkkitehtoonisesti ja rakennusteknisesti mielenkiintoisia puurakennuskohteita ja tehtaiden ympäristöihin syntyneitä pientaloalueita. Se on samalla opas ainutlaatuiselle löytöretkelle keskelle eläviä kyläyhteisöjä nykyisen Kouvolan alueella. Esittelyssä on sekä tunnettujen arkkitehtien suunnitteleamia alueita, kuten Alvar Aallon Tehtaanmäki Inkeröisissä että vapaasti syntyneitä kyliä, esimerkkinä kalliomaisemaan muodostunut Mäyrämäki Kuusankoskella.

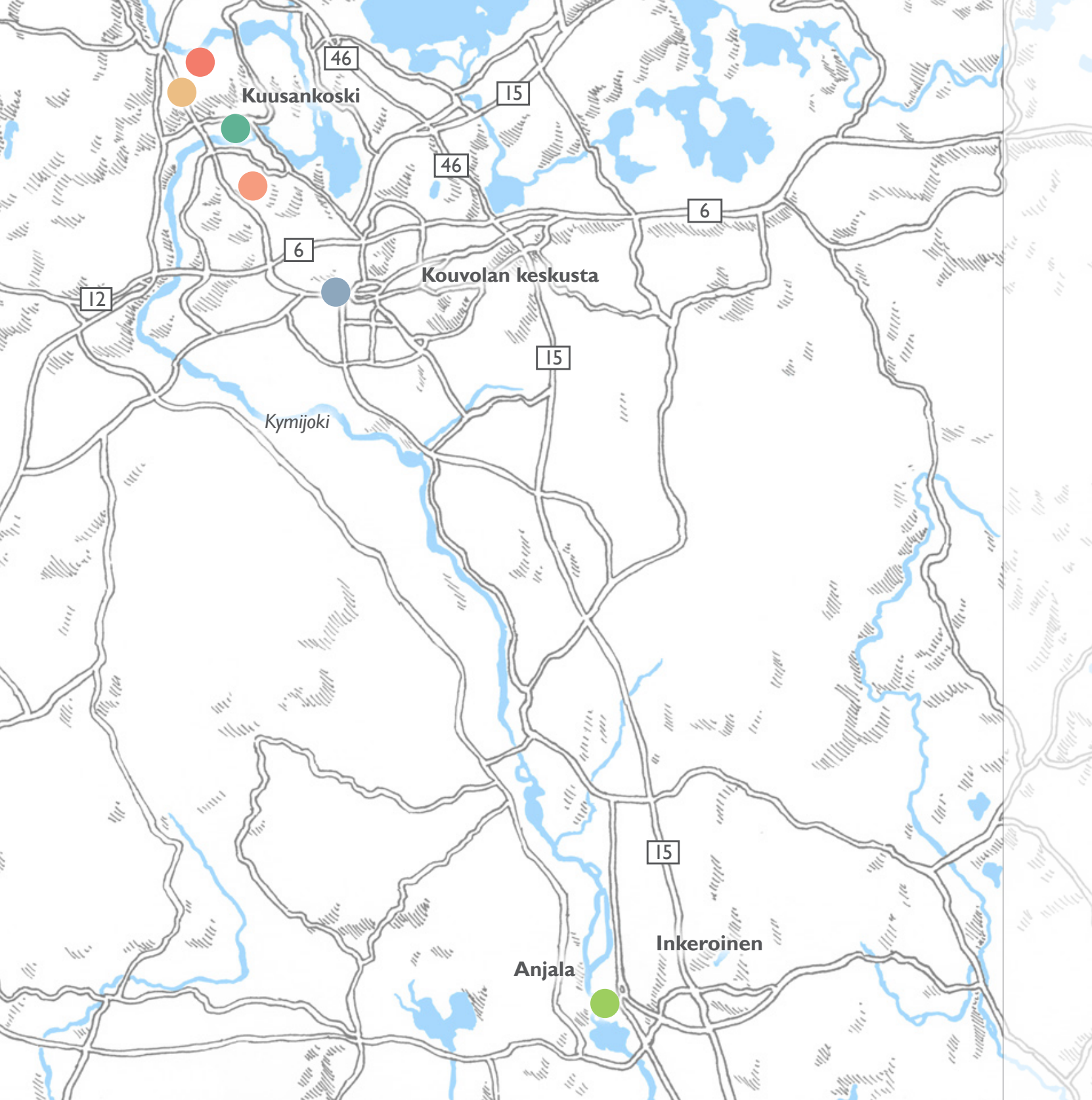
Kylien ainutlaatuisuus näkyy siinäkin, että ne on rakennettu suhteellisen lyhyessä ajassa ja edustavat näin puhtaasti tietyn ajan puurakennustyyliä ja -perinnettä. Alueiden yhtenäisyys on säilynyt, josta osittain kunnia kuuluu kaavoittajalle. Kaavoituksella on pyritty ohjaamaan korjaus- ja täydennysrakentamista niin, että arvokas rakennuskanta ja ympäristö saataisiin säilymään. Suurin kiitos säilymisestä kuuluu kuitenkin alueiden asukkaille, jotka ovat tehneet suurenmoisen palveluksen jälkipolville ja samalla luoneet itselleen viihtyisän ja elävän asuinympäristön.

Wood Academy -hanke on ollut toimeksiantajana tälle julkaisulle, jonka ovat toimittaneet arkkitehti Rurik Wasastjerna ja yliopettaja Leena Mäkelä-Marttinen. Erityiskiitos rakennustutkija Timo Lievoselle, jonka artikkeli puurakentamisesta toimii julkaisun peruspilarina, sekä Essi Seppälälle, joka on koonnut ja kirjoittanut kylien esittelyt. Suuret kiitokset myös taitosta ja kuvituksesta vastanneille Sami Lemiselle, Hilla Hyppöselle ja Niina Kuuselalle sekä koko julkaisutyöryhmälle.

Mielenkiintoista matkaa keskelle elävää puurakentamisen perinnettä!

- s.24 **Kuljettajien kaupunginosa**
- s.36 **Inkeröisten ja Anjalan tehtaiden asuinalueet**
- s.54 **Mäyrämäki**
- s.64 **Koskenranta**
- s.72 **Naukio**
- s.86 **Sudeetti**

PUURAKENTAMINEN KOUVOLAN ALUEELLA

Timo Lievonen, rakennustutkija, Kymenlaakson museo

Vuoden 2009 kuntaliitoksessa Kouvolasta, Kuusankoskesta, Elimäestä, Jaalasta ja Valkealasta muodostettiin Kouvolan kaupunki, joka rakennusperinteen näkökulmasta on hyvin monipuolinen. Urbaaniin, pääasiassa 1900-luvulla rakennettuun kaupunkiin liitettiin nyt maanviljelyalueita, huomattavia teollisuuskeskittymiä, kartanoalueita, hallinnon rakennuksia ja kirkonkyliä. Luonnollisesti alueella esiintyy kaikkia yleisesti tunnettuja puurakentamisen muotoja. Puurakentamisen perinne ja muutosvaiheet näkyvät talonpoikaisessa asumiskulttuurissa. Vahvimmin aikaa vastaan sinnittelevät aitat, yksi suomalaisen puurakennusperinteen merkittävimmistä ilmiöistä. Kirkot ja kartanoympäristöt ja erityisesti puujalostusteollisuuden jalansija ovat luoneet alueelle identiteettiä myös puurakentamisen saralla. Teollisuuden yhteyteen ja kaupunkialueille rakennetut pientalot ja -alueet ovat nykyiselle Kouvoolalle leimaa antavia ja kuvastavat suomalaista pientaloasumisen historiaa monella tavalla. Ilman kaavallista suunnitelmaa rakentuneiden alueiden lisäksi alueelle sijoittuu varhaisia kaavalla ohjattuja pientaloalueita, joiden asuin- ja ulkorakennukset ovat yhtenäisesti suunniteltuja kokonaisuuksia. Modernismin suunnitteluperiaatteet ilmenevät monissa aluekokonaisuuksissa, jotka ovat osa pysyvää ja kestävää puuarkkitehtuuria.

Puu ja kivi ovat aitoja luonnosta saatavia rakennusmateriaaleja, joita ihminen on käyttänyt halki vuosituhansien. Puusta ja kivistä tehdyt rakennukset syntyivät työstettyjä kappaleita yhteen liittämällä. Ajanoloon puu- ja kivipohjaiset

materiaalit ovat kehittyneet ja ne antavat monia rakennusteknisiä mahdollisuuksia hyvin moninaiselle muotojen kirjolle. Aineen työstäminen on aikasidonnaista, se heijastaa yhteiskunnallisia olosuhteita ja eri aikojen kauneuskäsityksiä. Puu ja kivi ovat kulkeneet rakennusaineena rinnakkain ja eriytyneet niille ominaisiin käyttötarkoituksiin. Hirsirakentamisen perinnettä voidaan seurata halki koko havumetsävyöhykkeen aina Balkanilta läpi itäisen Euroopan Suomeen ja pohjoismaihin. Jo antiikissa kehittyi yksihuoneinen hirsirakennus, niin sanottu megaron, jonka ilmenemismuotoja ovat suomalaisenkin talonpoikaistalon pihapiirille tutut päätyovelliset aitat. Sittemmin antiikissa megaron tehtiin kivistä ja siitä syntyi klassisen rakennustaitteen perustyyppi.

Hirsirakentamisen taito tuli Suomeen kaakosta luultavimmin rautakauden jälkipuolella 600-luvulla. Tyypillinen eurooppalainen hirsirakennus tehtiin vaakasuoraan asetetuista hirsistä. Nurkat salvottiin mitä erilaisimmilla tavoilla, mutta työstötavat ovat olleet hyvin samanlaisia laajoillakin alueilla. Puun mitta ja muoto antoivat lähtökohdat myös rakennusten koolle ja sen osien suhteelle. Myös kiviset antiikin aikaiset ja eri aikojen klassistiset rakennukset kantavat rakenteissaan ja muodoissaan puumateriaalin muistumia.

Suomessa puu on ollut keskeisin rakennusaine maaseudulla ja kaupungeissa 1900-luvulle asti. 1700-luvun puolivälissä Suomessa oli vain puolenkymmentä kaupungeissa sijaitsevaa kivirakennusta, näiden lisäksi oli kivikirkkoja ja linnoja.

Kuva: Kymenlaakson museo, Timo Lievonen

Anjalan kirkon sisustus tuhoutui Kustaan sodassa 1790 ja se uusittiin ruotsalaisen uusklassismin hengessä. Kirkon kustavilaista tyyliä edustava alttariseinä ja rokokoo-henkinen saarnastuoli ovat taidokkaan puurakentamisen esimerkkejä. Puun muodot ovat vahvasti sidoksissa tyylipyrkimykseen.

Hirren mitta saneli myös kaupunkien mittakaavan antaen ympäristölle yhtenäisen ja sopusuhtaisen luonteen. Myös kivirakennusten välipohjat ja kattorakenteet rakennettiin yksinomaan puusta 1800-luvun lopulle asti, jolloin välipohjia alettiin rakentaa rautapalkkien varaan ja 1900-luvun alusta jo rautabetonipalkeille.

Perinteinen puurakentamisen taito näkyy erityisesti puisissa kirkkorakennuksissa. Nykyisen Kouvolan alueen iäkkäimmät kirkot ovat puisia. Jo 1600-luvulla valmistui maamme vanhimpiin puukirkkoihin lukeutuva Elimäen kirkko. Anjalan puinen ristikirkko rakennettiin 1755–56. Kirkon ristivarret kapenevat ulospäin, tällä valeperspektiivillä on saatu pienehköön kirkkoon lisää tilantuntua. Kirkon ulkolaudoitus on empiren aikainen. Kellotapuli tuhoutui 1790, mutta uusi, järjestyksessään kolmas, rakennettiin jo 1796. Valkealan kaksoisristikirkko valmistui 1796. Tämä Juhana Salosen rakentama kahtamoinen paloi 1920, mutta taidokasta hirsirakentamista edustava tapuli säilyi. Valkealan kirkon tapuli edustaa itäsuomalaista kahdeksankulmaista tyyppiä.

Puu tyyllivirtausten heijastajana, mielikuvia kivistä vai puusta?

Rakennusten tyyllillisissä muodoissa puu ja kivi ovat olleet usein myös toisiaan jäljitteleviä. Puurakennuksen statusta on eri aikoina pyritty nostamaan sillä, että se saataisiin näyttämään kivirakennukselta.

Laudoituksen yleistyttyä 1700-luvulla myös maaseudulla aloitettiin hirsien veistäminen tasaiseksi myös ulkopuolelta. Puurakennuksen runko suojattiin laudoituksella. Kivisen julkisivun mielikuvaa luotiin värityksellä ja seinäpintojen pystytai vaakalaudoituksella ja jaottelulla vyöhykkeisiin. Yleisiksi väreiksi omaksuttiin punamulta valkoisin nurkka- ja vuori-laudoin ja keltaokra valkoisin korostein. Värityksen lähtökohdat ovat renessanssin tiili- ja kalkkikivirakennuksissa.

Hallinnolliselta suunnalta alkoi tulla rakentamissäädöksiä jo keskiajalla, tuolloin alettiin määritellä muun muassa papiloiden huoneet ja ulkorakennukset. 1500- ja 1600-luvuilla säädettiin talojen katselmusjärjestelmiä ja sotilaspuustelleja varten julkaistiin mallipiirustuksia kaikille sotilasarvoluokille. 1700-luvulla alettiin kiinnittää huomiota entistä enemmän rakennuksen viestiin asukkaansa sotilasarvosta. Tyyllinen vaikutus nousi ranskalaisesta klassismista. Myös kansanrakentajien puisten kirkkojen piirustukset oli hyväksyttävä vuodesta 1759 Tukholman yli-intendentin konttorissa.

1800-luvun alkupuolen merkittävin yksittäinen vaikuttaja ja uranuurtaja oli Carl Ludvig Engel, jonka työ arkkitehtina ja intendentinä merkitsi ennennäkemätöntä edistystä suomalaisessa arkkitehtuurissa. Hänen aikanaan myös suomalainen hirsinen asuintalo sai uuden ilmeensä ja rakenteelliset parannuksensa. Venäjältä käsin suomalaisen arkkitehtuuriin yleistyi vaakalaudoitus. Rakennuksiin omaksuttiin korkeat kivijalat, hirsiseinät veistettiin tasaisiksi ja ne suojattiin

Kuva: Kymenlaakson museo, Oskari Wikberg

Kuva: Kymenlaakson museo, Timo Lievonen

Valkealan kaksoisristikirkko ja tapuli (Postikortti 1900-luvun alusta). Kirkko paloi vuonna 1920, mutta tapuli säilyi.

Vuonna 1679 valmistuneen Elimäen kirkon keskuskupolin ja ristivarsien puiset holvit jäljittelevät keskiaikaista tiiliholvausta.

Mielenkiintoinen kiveä karakterisoiva puinen holvi on vuonna 1679 valmistuneessa Elimäen kirkossa. Holvin esikuvana on ollut keskiaikainen tiiliholvaus.

Kuva: Kymenlaakson museo, Hannu Purho

Empiren muotokielen hyvä esimerkki on Moisio kartanon huvimaja. Tässä puurakennuksessa esiintyvät klassistiselle kivirakennukselle ominaiset tunnusmerkit. Kuvassa on rekonstruktio Seurasaareen siirretystä alkuperäisestä.

ennen laudoittamista tervapaperilla. Pitkänurkkaisia taloja ei enää suosittu vaan talojen nurkat sahattiin tasaisiksi ja niitä korostettiin usein kivirakennuksista tutuilla pilari- tai rustiikka-aiheilla. Empiren aikana syntyi useita laudoitusmuotoja ja rakennuksen ulkoarkkitehtuuri sai muotonsa klassismin perinteestä.

1800-luvun loppupuolella myös Suomen arkkitehtuuri kansainvälistyi ja uudet vaikutteet omaksuttiin entistä nopeammin. Vaikutteet välittyivät ammattilehdistön ja -kirjallisuuden välityksellä, koulutetut arkkitehdit alkoivat suunnitella myös maaseudulle, rautatieasemat ja koulut välittivät vaikutteita. Useat kansainväliset tyyli-vaikutteet samanaikaisesti, aiheita löydettiin klassismista, keskiajalta ja kansallisesta menneisyydestä.

Saksalaiselta kielialueelta omaksuttiin Suomeen 1800-luvun puolivälin jälkeen niin sanottu sveitsiläistyyli, jota on kutsuttu myös nikkarityyliksi. Uudenlaisen puutyylin tunnusmerkkejä ovat koristeelliset puusta tehdyt ornamentit ja muut koristeaiheet julkisivuissa, kaiteissa, räystäslautoissa ja katonpäädyissä. Tälle koristeelliselle tyylille on ominaista puun muotoileminen kuviosahauksella, puuleikkauksilla ja porauksilla. Plastisen - kiveä muistuttavan - klassismin korvasi puuta hyödyntävä rikasmuotoinen koristeellisuus.

Kuva: Rurik Wasastjerna

Sveitsiläistyylin rinnalla puurakennuksissa esiintyy myös sorvilla tehtyjä koristeita, jotka pohjautuvat kiviarkkitehtuurista omaksuttuihin aiheisiin. Puurakennuksiin liitettäviä sorvattuja osia tehtiin myös rakentamisesta erillisenä sarjatuotantona.

1900-luvun alussa omaksuttiin art nouveaun ideat. Suomessa jugendina tunnetulle tyyliin ovat ominaisia luonnon muodot, kasvi- ja eläinaiheet, rakennukset olivat entistä yksilöllisempiä ja pieniä yksityiskohtia myöten suunniteltuja. Arkkitehtuuria sävyttää tietty optimismi. Tyyli esiintyy suomalaisissa puurakennuksissa yleensä varsin pelkistettyinä plastisina muotoina, muotoiltujen listojen jakamina laudoituskenttinä, ruutuikkunoina ja entistä monimuotoisempina kattorakenteina. Puun käyttö oli sopusuhtaista ja kaunista. Sisätilojen sijoittelu vapautui jugendin aikana.

Kuva: Kymenlaakson museo, Timo Lievonen

Rakennustekniikan vaihtoehtoja

Kotkaan asettuneen norjalaisen siirtokunnan mukana 1870-luvun alussa tuli Suomeen ainakin kaksi varteenotettavaa puurakentamisen tuotetta. Mitä todennäköisimmin Kotkassa alettiin ensimmäisenä Suomessa valmistaa rakennuksia sahojen ylimääräisiksi jääneistä lautojen ja lankkujen pätkistä, niin sanotuista nutikoista. Nutikkaseinät ladottiin tiilien tapaan savilaastilla muuraamalla. Tuloksena oli varsin käyttökelpoinen ja halpa seinärakenne, jolla on ollut hyvä kestävyys varsin isoissakin taloissa. Rakennustapa ei levinnyt sahayhdyskuntia laajemmalle.

Toista uutta tulokasta, helmiponttilautaa, alettiin valmistaa Kotkassa vuonna 1872, Hans Gutzeitin perustaman sahan toiminnan ensimmäisenä vuotena. Sittemmin helmipontista tuli yleisimpiä puuteollisuuden tuotteita.

1917 Birger Brunila esitteli ensimmäisen kerran ”lankkurakennetta” ja Varkauden tehtaat olivat käyttäneet 4” pontattua lankkua 1916. 1920-luvulla hirsirakenne koettiin jo vanhanaikaiseksi ja pientaloissa purutäytteinen runkorakenne alkoi syrjäyttää perinteisen hirsirakenteen.

Anjalan kartanon päärakennus edustaa kustavilaista uusklassismia 1700- ja 1800-lukujen vaihteesta, mutta viljamakasiinin puisessa katossa ja kellotornissa on selkeät empiren tunnusmerkit: vaakalaudoitus, listoitus, keltaokra ja kaunis suhdemaailma.

Oikealla Anjalan kartano.

Kuva: Rurik Wasastjerna

Kuusankosken Kettumäellä sijaitseva Kotiseututalo kuuluu Lars Sonckin varhaistuotantoon. Rakennus valmistui alkuaan Kymin osakeyhtiön kansakouluksi Kymijoen partaalle 1897. Tämä kansallisromanttinen hirsirakennus siirrettiin nykyiselle paikalleen 1957. Hirsitalon siirtämistä on käytetty paljon vanhastaan.

Hirrestä runkorakenteeseen

Luonnollisesti keskustelu hirsitalon tai runkorakenteen paremmuudesta oli vilkasta. Hirsitalon etuina nähtiin parempi tulen kestävyys, pitkäikäisyys, tiivistyminen, tanakkuus ja siirtomahdollisuus. Haitat kohdistuivat muun muassa hirren halkeiluominaisuuteen, rakennuksen liikkumiseen, rakentamisen taitoon liittyviin erityisvaatimuksiin, painavuuteen ja kuljetuskustannuksiin sekä aikaa vievään painumiseen ennen laudoittamista. Lautarakenteen etuna on nopeampi rakentaminen, rakennuksen liikkumattomuus, standardoimisen mahdollisuus ja sitä kautta kansantaloudellinen säästäminen.

Lautavahvisteinen runkorakenne ideoitiin Chicagossa jo vuonna 1832. Tämä naulaamalla tehty talo esiteltiin ensimmäisen kerran Pariisissa 1867. Rankorakenne mainitaan Suomen kirjallisuudessa ensimmäisen kerran A. Sjöströmin Maatalousrakennuksia -kirjassa 1891. Suomeen tämä ”amerikkalainen rakentamistapa” tuli siirtolaisten paluumuuton yhteydessä ja sitä esiteltiin ensimmäisen kerran laajemmin Suomessa Arkitekten-lehdessä vuonna 1909. Arkkitehti Valter Thomé esitteli artikkelissaan insinööri Hugo Liliuksen runkorakenteisen jugendhuvilan. Lehden seuraavassa numerossa arkkitehti Gustaf Strengell kirjoitti laajahkon rakennepiirustuksin varustetun artikkelin, jossa hän toi esille ”framehouse” -tekniikan rationaalisuuden, seinän kantavan funktion ja lämpöä eristävän toimivuuden. Strengellin artikkelilla on varmasti ollut huomattava vaikutus tämän rakentamistavan leviämiseen Suomessa.

1900-luvun moninaiselle rakentamiselle loi edellytykset juuri runkorakenteen yleistyminen. Suomen pientalot, rivitalot, puiset pienkerrostalot, kesämökkit ja huvilat, työväen-

talot ja nuorisoseurantat, rukoushuoneet, palokunnan talot ja niin edelleen, perustuvat lähes pelkästään runkorakennustekniikkaan. Metsäteollisuus omaksui uudet rakennustavat rohkeasti ja maaseudulle rakennustavat levisivät virkamiesten, kuten lääninagronomien, maanviljelysseurojen, -koulujen ja kirjallisuuden välityksellä.

Kymin Osakeyhtiö pyrki 1910-luvulla poistamaan asuutopulaa ja parantamaan asumisolosuhteita omalla asuutuotannollaan. Arkkitehti Bertel Liljeqvistin suunnittelemat ja vuosina 1919–1923 Kuusankoskelle valmistuneet Itä- ja Länsi-Naukion pientaloalueet aukoivat uusia uria. Rakennukset suunniteltiin runkorakenteisiksi, uusia seinärakenteita muun muassa pystylautarakenteista ontelorakennetta kokeiltiin, mutta rakennukset eristettiin pääasiassa turvepehkulla ja sahanpurulla. Asemakaava noudatti arkkitehti Camillo Sitten kehittämää puutarhakaupunki-ideologian mukaista suunnittelua puistomaisena ja väljänä.

Puun uusi olomuoto

Suomalainen metsäteollisuus vaikutti suuresti pientalojen kehitykseen ja valmistukseen. Teollisuuden yhdyskunnissa oli käytettävissä teollisuuslaitosten voimavaroja metsistä, sahaus-toiminnasta, puunjalostuksesta ja rakenneosien tuotannosta. Myös kuljetusjärjestelmät olivat valmiina.

Puun hyödyntämiseen kohdistui jo 1800-luvun lopulla aivan uudenlaista ajattelua ja teknisiä mahdollisuuksia. Puu pystyttiin nyt työstämään ohuiksi viiluiksi ja puristamaan vaneriksi. Puutalon tiivistämiseen tarkoitettuna 6 mm Enso-pahvin valmistus aloitettiin 1916. 1930-luvulla Kotkan Korkeakoskelle rakennettiin ensimmäinen varsinaista rakennuslevyä

Kuva: Kymenlaakson museo, Timo Lievonen

(insuliitti ja masoniitti) puukuidusta valmistava tehdas. Levyt alkoivat korvata jäykistelautojen käytön ja 1956 aloitettu las-tulevyn tuotanto valloitti markkinat. Teollinen rakennuslevy-tuotanto oli merkki rakentamisen kehityksestä yhä teollisem-paan suuntaan.

Valmistaloteollisuus

Teollisesti valmistettu talo perustuu elementtitekniikkaan. Rakennus valmistetaan talotehtaassa joko rakennuspaikalla koottavista osista tai valmiina seinäelementteinä. Seinäele-menttitekniikalla tehdyt toisen maailmansodan aikaiset para-kit ja ruotsalaiset lahjatalot merkitsivät valmistalotuotannon alkua Suomessa. Ensimmäiset ajatukset teollisesta puutalo-tuotannosta Suomessa syntyivät jo 1930-luvulla. Taloteollisuus merkitsi rakennusosien standardointia ja tyyppitaloja. 1930-luku oli arkkitehtuurissa modernismin (funkcionalismi) läpi-murron aikaa, niinpä pientalojenkin arkkitehtoninen suun-nittelu perustui kestävään ja korkeatasoiseen modernismiin. Pientalojen tyyppiirustussarjoja oli tehty jo 1920-luvulta 1930-luvun lopulle, vaikka yleisin kaupunkiasumisen tavoit-teellinen muoto oli tuolloin kivinen kerrostalo.

Monet suomalaiset arkkitehdit suunnittelivat pientalon perusmalleja. Alvar Aalto suunnitteli ensimmäisen puisen tyyppitalonsa 1937 A. Ahlströmin tehtaille Varkauteen. Aalto suunnitteli myös Tampellan Inkeröisten tehtaille puutaloja yhtiön asuntotarpeisiin. Aallon toimisto kehitti myös Ahl-

ström yhtiölle niin sanotun AA-järjestelmän, joka on esival-mistetun puutalon historiassa avainasemassa.

Välirauhan aikana 1940 perustettiin Suomen Puutalo Oy puutavarayhtiöiden yhteisvoimin. Arkkitehdeiksi palkattiin Jorma Järvi ja Erik Lindroos, insinööriksi N.R. Alenius. Yh-tiössä suunniteltiin 10 vuoden aikana yli tuhat talotyyppiä. Talot esivalmistettiin tehtaissa ja kuljetettiin rakennuspai-kalle, jossa ne koottiin piirustuksia ja työselityksiä noudattaen. 1942 perustettiin Suomen arkkitehtiliiton jälleenrakennustoi-misto, jonka suunnittelijoina olivat muun muassa arkkitehdit Viljo Rewell, Olli Pöyry ja Aulis Blomstedt.

Tavoitteena oli saada koteja, jotka vastasivat suomalai-sia tarpeita ja vaatimuksia. Tulokseksi tuli yleensä pelkistet-tyjä, suomalaiseseen ympäristöön hyvin istuvia rakennuksia ja pientalotalueita. Tyypillisimmillään pientalo oli runkoraken-teinen, jossa huoneet sijoittuvat palomuurin ja tulisijojen ympärille. Lämpöenergia saatiin näin parhaiten hyödyksi. Seinät ja lattiat eristettiin yleisimmin sahanpurulla ja kutte-rinlastuilla. Ontelorakenteita, joissa ilma toimii lämmöneris-teenä, toteutettiin myös.

Puolitoistakerroksinen asuintalo vakiintui tyyppiirustus-tusten pohjalta edelleen sodan jälkeen yleiseksi. Rakennuk-set poikkesivat vain pintamateriaaleiltaan ja yksityiskohdis-saan, mutta massat olivat samantyyppisiä. Pientalotalueiden ilme oli hyvin yhtenäinen, jossa heijastuu myös sosiaalinen tasa-arvo.

Kuvat: Kymenlaakson museo, Timo Lievenen

Valmistalotuotannon esimerkki Sudeetin pientaloalueelta Kuusankoskelta. Yhtenäisesti suunnitellut puiset pientalo-alueet olivat tyyppisiä 1900-luvun alusta 1960-luvulle. 1970-luvulla siirryttiin tiilisiin rakennuksiin. Nykyisillä pientaloalueilla on enää harvoin kovin yhtenäistä leimaa.

Koristeelliset puuleikkaukset kuvastavat ajan puurakentamisen ihanteita Verlan patruunanpytingissä.

Jaalan Lanskin tilan päärakennus on tyyppinen punamullalla valkoisin nurkin maalattu pitkänurkkainen talonpoikaistalo.

LÄHTEET

- ERIXON S. 1/1937, 13-60. *The North-European techniques of corner timbering*. Folkliv, Stockholm.
- ERVI A. 1946. *Puurakennuksen suunnittelusta*. Teoksessa Puurakennustaito. Helsinki.
- GARDBERG C. J. 2002. *Suomalainen puurakennusperinne*. Teoksessa: Rakennettu kestävään. Helsinki.
- KARJALAINEN M., HEIKKILÄ J., KOISO-ANTTILA J. ja KILPELÄINEN M. 1997. *Suomalainen puukerrostalo*. Helsinki.
- KNAPAS MARJA TERTTU, LINDH TOMMI (toim.) 2000. *Muistomerkki - Puusta perinnöksi*. Juhlakirja Pekka Kärjelle 16.4.2000. Jyväskylä.
- LEVÓN M. (toim.) 1946. *Puurakennustaito*. Helsinki.
- LILIUS H. 2003. Hur sten blev trä. Teoksessa Muistomerkki - Puusta perinnöksi. Helsinki.
- LILIUS H. 1985. *Suomalainen puukaupunki*. Rungsted Kyst.
- LILIUS H. 1984. *Joensuu 1848-1890. Erään suomalaisen puukaupungin vaihteita*. Joensuu.
- LINNANMÄKI S., SAHLBERG M., HAKASTE H. ja JÄRNEFELT H. (toim.) 2003. *Rakennettu kestävään - tutki ja opi*. Helsinki.
- METSÄLÄ HARRI, *Puukirja*. Helsinki 1997.
- Rakennettu puusta*. 1996. Suomen rakennustaitteen museo. Helsinki.
- THOMÉ V. 1909, 7-II. *Villa Västantik*. Arkitekten, Helsingfors.
- SAHLMAN E. 1946. *Puun käsittely*. Teoksessa Puurakennustaito. Helsinki.
- STRENGELL G. 1909, 22-27. *Den amerikanska träbyggnads metoderna*. Arkitekten, Helsingfors.
- VALONEN N. ja VUORISTO O. 1994. *Suomen kansanrakennukset*. Helsinki.
- VUOLLE-APIALA R. 1996. *Hirsitalo*. Helsinki.

PUU-KOUVOLASSA 1890–1950

Rurik Wasastjerna, Arkkitehtitoimisto Rurik Wasastjerna

Tähän kirjaan olemme koonneet pienen otoksen pohjoiskymenlaaksolaisesta puurakennusperinnöstä. Ajallisesti esimerkit ulottuvat 1800-luvun lopun teollistumisen ajasta 1940-luvun jälleenrakennuskauteen. Sosiaalinen kirjo kattaa niin vaatimattomat työläisasumukset kuin puunjalostustehtaan johtajan edustushuivan. Mukana on sekä spontaanisti, ilman suunnitelmaa syntynyt mökkiasutus että kuuluisien arkkitehtien suunnittelemat puutarhakaupunkikokonaisuudet. Toivomme, että esimerkeiksi valitsemamme rakennukset ja asuinalueet antavat käsityksen puurakentamisen moninaisuudesta.

Kuljettajien kaupunginosa

Rautatieläisten asunnot

Kartta sivulla 8

← Kuusankoskelle

12 KUUSAANTIE

keskustaan →

367

Rautatiet

← Inkeröisiin

KULJETTAJIEN KAUPUNGINOSA Rautatieläisten asunnot

Essi Seppälä, *artenomi (AMK)*

Riihimäki-Pietari -rautatien avaaminen vuonna 1870 edisti osaltaan puunjalostusteollisuuden syntyä Kymijoen koskien ääreen. Kuusankosken ja Inkeröisten tehtaiden lastausasemana toimi Koriolla sijainnut Kymin asema, mutta Kymintehdas tarvitsi oman lastausasemansa Kymijoen itäpuolelle. Kolmevuotisten neuvottelujen tuloksena Kouvolan asema avattiin liikenteelle elokuussa 1875.

Asemarakennus valmistui 1887 ja samana vuonna senaatti valitsi Kouvolan Savon radan lähtöasemaksi. Savon rata avattiin liikenteelle 1889 ja Kotkan rata 1890. Kouvolasta tuli pian vilkas risteysasema ja junalla pääsi kaikkiin neljään ilmansuuntaan. Samaan aikaan Kymenlaakson teollistuminen jatkui. Matkustajaliikennettä oli tuolloin vielä vähän. 1916 Rautatiehallitus korotti Kouvolan aseman I-luokan asemaksi liikenteen vilkkauten mukaan.

Asemanseutu oli alun perin karua ja asumaton kangasmaata, kunnes 1800-luvun lopulla Rautatiehallitus aloitti asuinrakennusten rakentamisen rautatien läheisyyteen. Viereiselle Kaunisnurmen alueelle puolestaan alkoi syntyä rautatien ammattilaisten itse rakentama asutusalue. Kaunisnurmen itäistä osaa kutsutaankin Kuljettajien kaupunginosaksi, sillä suurin osa taloista valmistui aikanaan veturinkuljettajien kodeiksi. Kaunisnurmi taas sai nimensä rautatiealueen pohjoispuolelle jääneestä käyttämättömästä tiealueesta, joka aikaa myöten nurmettui kauniiksi.

Kuvat: Rurik Wasastjerna

Punamullattua hirsiseinää Veturimiehenraitilla.

Uudenmaankadun piharakennus.

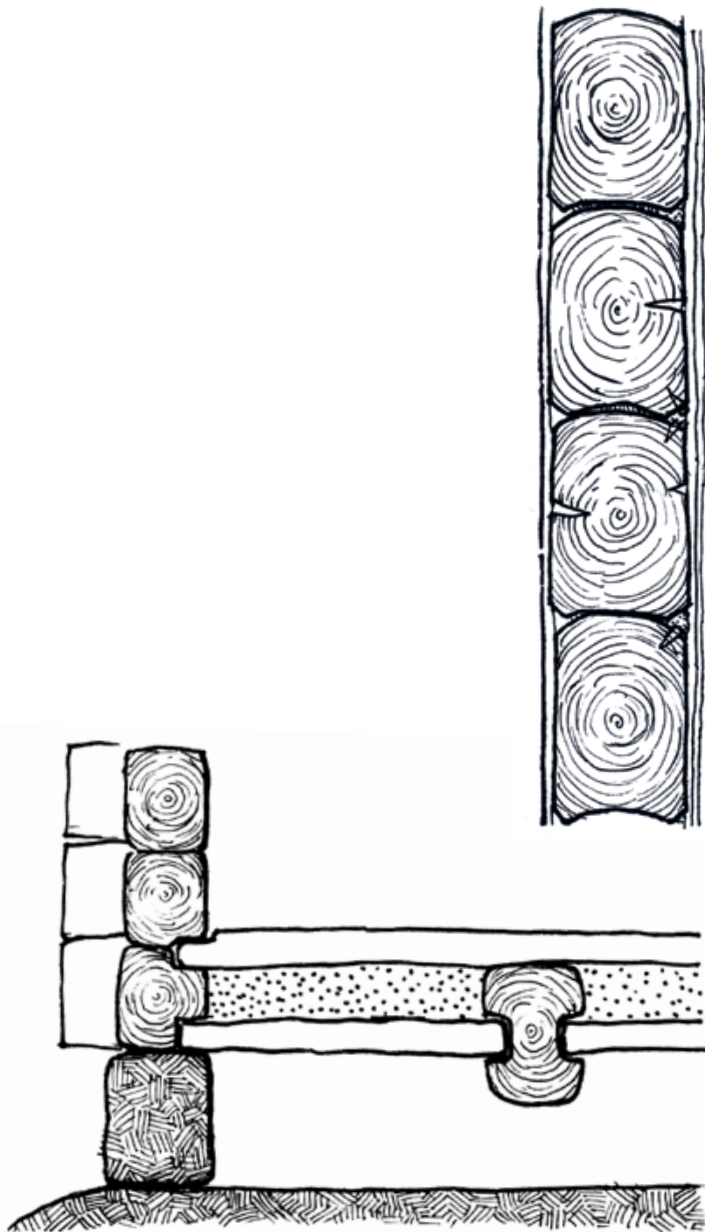

Kuljettajien kaupunginosa kasvoi vapaasti, rautatieläis-
asukkaiden itsensä rakentamana. Asuinalue oli jo syntynyt
ennen kuin aluetta ehdittiin kaavoittaa. Ensimmäinen koko
vanhan Kouvolan käsittävä asemakaava on arkkitehti Jussi
Paatelan laatima ja se vahvistettiin 1922. Seuraava asemakaava
vahvistettiin jo 1932, laatijana arkkitehti Otto-Iivari Meur-
man. Meurmanin asemakaava on nykyisen kaupunkiraken-
teen perustana. Kaunisnurmen läntinen osa rakentui Meur-
manin kaavan mukaan, mutta Kuljettajien kaupunginosa
säilyi vapaasti kasvaneena. Jos ensimmäiset asemakaavaasuun-
nitelmat olisivat toteutuneet kokonaan, Kuljettajien kaupun-
ginosakin olisi rakennettu uudelleen.

1970-luvulla valtaosa Kouvolan keskustan vanhasta raken-
nuskannasta oli purettu. Sama kohtalo uhkasi Kuljettajien
kaupunginosaa. Siksi kotiseutulautakunta esitti alueen suoje-
lua. Alkoi uuden asemakaavan laadinta, jonka mukaan osa ra-
kennuksista oli määrä säilyttää tulevan kulttuuritalon rinnalla.
Tänä päivänä Kouvola-talon eteläpuolella sijaitseva Kaunis-
nurmen niin sanottu museokortteli on yksi Kouvolan parhai-
ten alkuperäisasussaan säilyneitä asuinalueita. Museokorttelin

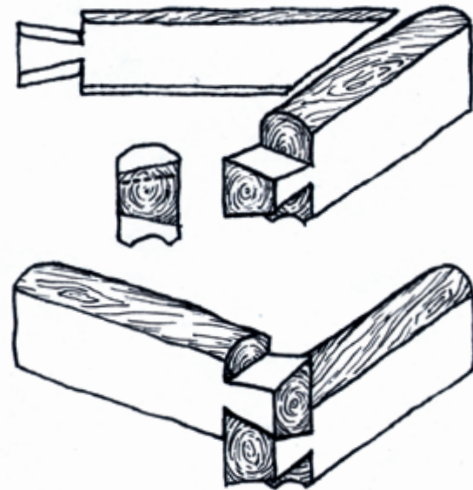
rakennukset ovat vuosilta 1890–1927. Rakennuksia on vaati-
mattomista mökeistä edustaviin huviloihin. Mitä runsaampi
on julkisivun koristelu, sitä korkeampi on todennäköisesti ol-
lut talon rakentajan sosiaalinen asema.

Kaunisnurmen Museokorttelin rakennukset edustavat pe-
rinteistä hirsirakentamista. Talot ovat luonnonkivijalalle perus-
tettuja, rossipohjaisia ja hirsiseinät suoriksi piiluttuja. Eristeinä
ja seinien tilkkeenä käytettiin perinteisesti luonnonmateriaa-
leja, kuten savea, sammalta, pellavakuitua, turvetta ja sahan-
purua. 1900-luvun vaihteen tienoilla rakennettiin asuintalo-
jen kehikot pääosin hirrestä. Hirsikehikon yläpuolinen osa oli
useimmiten kattotuolien ja tolppien muodostama rankora-
kenne. Rakennus vuorattiin laudalla. Hirsikehikkojen nurkat
tehtiin niin sanottuina lyhyturkkina, hammas- tai lohenpyrs-
tösälvöksiin. Sisäpuolen piilutut hirsipinnat joko maalattiin, pa-
peroititiin tai tapetoitiin. Kaunisnurmen rakennusten ulkoasussa
voi nähdä vaikutteita ainakin uusrenessanssista, kansallisroman-
tiikasta ja jugendista. Kaupunkien puurakentamiseen vaikut-
tivat vahvasti kansainväliset tyylivirtaukset, joista rautatieläiset
olivat ehkä jopa keskimääräistä tietoisempia.

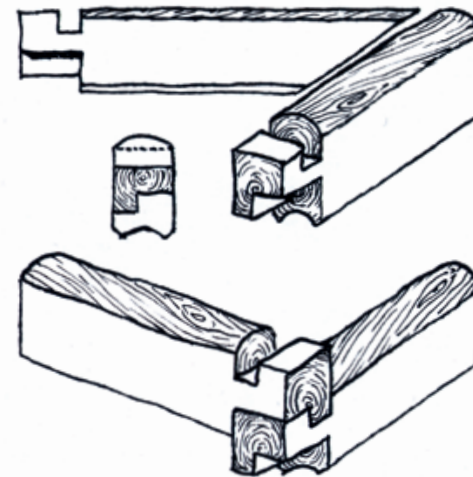

Tuulettuva alapohja. Sen sanotaan olevan edelleen kaikkein luotettavin lattiarakenne hirsitalossa. Rakenteiden säilyvyys perustuu rakennuksen nostamiseen korkealle maaperästä ja tehokkaaseen tuuletukseen. Vanhat rossipohjat on rakennettu luonnonkivijalan päälle, joko nurkkakiville tai vierekkäin asetettujen harkkojen päälle. Harkkojen päälle rakennetussa alapohjassa ilma vaihtuu niin sanottujen kissanluukkujen kautta, jotka suljetaan syksyisin järvien jäätyessä ja avataan varhain keväällä järvien sulettua.

Piiluaminen on hirsipinnan suoraksi veistämistä, joka tehdään perinteisesti piilukirveellä. Veistelyä seinäpintaa alettiin pitää arvokkaamman näköisenä kuin pyöröhirttä, niinpä pyöröhirsi sahattiin pelkkahirreksi ja pelkkahirsi piiluttiin kirveellä sileäksi. Veistettyyn sisä- tai ulkopintaan oli myös helpompi kiinnittää seinäverhousmateriaaleja. Tyypillisesti seinärakenne ulkoa sisälle päin oli seuraava: ulkoverhouslauta, tervapaperi, hirsirunko, pinkopahvi, tapetti. Varsinaista eristekerrosta ei ole ollut, sillä hirsirunko itsessään on toiminut eristeenä. Tiiviyyttä on pyritty parantamaan tilkitsemällä ilmavuotoja nurkissa, ikkuna-aukoissa sekä katon ja lattian rajassa luonnonmateriaalein.

Lautavuorauksen yleistyessä hirsikehikkojen nurkat alettiin tehdä niin sanottuina lyhtnurkkina. Yllä lohenpyrstöliitos, alla hammasliitos.

Kuljettajien kaupunginosan rakennusten ulkoasussa on nähtävissä erilaisia tyyliuuntauksia: kahdessa ylimmässä kuvassa olevissa rakennuksissa näkyy klassismin vaikutus, kun taas kahdessa alemmässä kuvassa pieniruutuiset ikkunat ja kaarevat koristemuodot kertovat jugendista ja koristeelliset yksityiskohdat nikkarityylistä. Värimaailma on vaihteleva mutta harmoninen.

*Kuvassa apteekkimuseon julkisivu Varuskuntakadulle.
Tyypillistä Kuljettajien kaupunginosan rakennuksille on katosta ulkoneva
poikkipäty, joita saattaa olla yksi tai kaksi julkisivua kohden.*

Kuvat: Rurik Wasastjerna

Ikkunoita eri rakennuksista.

Kuva: Kouvolan kaupunginmuseo

Virvoitusjuomatehdas Sampo

Veturimiehenraitilla, noin satavuotiaan puutalon pihapiirissä, punamullatussa hirsirakennuksessa sijaitsi 1920- ja 30-luvulla toiminnassa ollut Virvoitusjuomatehdas Sampo. Tehtaan omisti alun perin Valkealasta kotoisin oleva Sylvester Leino ja myöhemmin hänen poikansa, rautatievirkailija Selim Leino. Päärakennus ulkorakennuksineen siirtyi aikoinaan Leinon suvulta pois ja nykyiset asukkaat ovat nyt asuneet talossa yli kymmenen vuotta. Alusta asti he ovat olleet kiinnostuneita virvoitusjuomatehtaan historiasta ja tehdasrakennuksen kunnostamisesta. Tehdasrakennus oli vuosikymmenten hoitamattomuuden takia huonossa kunnossa. Rakennusta on kunnostettu omin voimin ja yhteistyössä Ympäristökeskuksen kanssa. Korjaamista on tehty vanhaa kunnioittaen, pääasiassa kierrätetyistä materiaaleista.

Pihapiirin päärakennus on 1900-luvun alusta ja kuuluu siten Kuljettajien kaupunginosan alkuperäiseen rakennuskantaan. Se oli aikoinaan hirsipintainen ja keltamullalla maalattu, mutta myöhemmin seinät on paneloitu vuosisadan alulle tyyppilliseen tapaan vaaka- ja pystypaneelin. Tehdasrakennus puolestaan on todennäköisesti rakennettu 1920-luvun alkupuolella. Se on puoliksi hirsinen ja puoliksi rankorakenteinen. Rankorakenteinen jatke valmistui muutama vuosi hirsisen osan jälkeen. Tehdasrakennuksen lisäksi pihapiirissä sijaitsi aiemmin myös leipomo ja kauppa, mutta leipomorakennus on myöhemmin purettu pihasta.

Virvoitusjuomatehdas Sampo oli Sylvester Leinon yritys 1920-luvulla. Tehdas toimi Kuljettajien kaupunginosassa Veturimiehenraitilla, asuinrakennuksen pihapiirissä.

Tehdasrakennukseen oli tehty 1930-luvulla asuinhuone. Rakennuksen katto oli vuotanut ja turmellut ison osan rakennuksen toisen puolen rakenteista ja sinne varastoiduista tavaroista. Myös puulattia oli puoliksi maatonut. Vesikatko korjattiin ja tilalle laitettiin uusi huopakate. Myös välipohja piti korjata. Osittain lahonneen asuinhuoneen puulattian alta löytyi betonilattia, jossa on jäänteinä limonadin valmistuksen ajalta koneiden paikat ja avoviemäri.

Virvoitusjuomien valmistus tapahtui hirsisessä osassa rakennusta ja samassa osassa oli myös sauna. Tehtaalla oli kaksi työntekijää: pesijä ja limonadintekijä. Limonadin valmistus alkoi nostamalla vesi keskellä pihaa sijaitsevasta kaivosta. Vesi kaadettiin suppilon kautta putkeen ja putkea pitkin se valui tehtaaseen. Putkesta on vieläkin muistona reikä tehdasrakennuksen seinässä. Tehtaassa veteen lisättiin maku- ja väriaineet ja hiilihappo, ja sen jälkeen limonadi pullotettiin. Limonadia myytiin ainakin torilla. Käytetyt pullot pestiin saunan puupaljussa hiekan ja haulien avulla, voimakkaasti ravistaen.

Virvoitusjuomatehdas valmisti ainakin päärynälimonadia, sitruunasoodaa ja punaista limonadia. Todisteet siitä löytyivät lahoa puulattiaa purkaessa; lattian alta löytyi aikansa sanomalehtiä, rahtikirjoja ja pullojen etikettejä. Eräissä rahtikirjassa oli maininta sitruunasoodan toimittamisesta Utin sotilaskotiin vuonna 1926. Lattian alta löytyneiden lehtien avulla on voitu määrittää rakennuksen rakennusvuosi sekä tehtaan toiminnan vuodet. Lehdet olivat vuodelta 1923. Vuoteen 1936 mennessä tehdas on tietojen mukaan lopettanut toimintansa.

Tästä päätellen tehdas on toiminut vuosikymmenen ajan. Limonadin valmistuksen loputtua rakennus palveli asunto- ja varastokäytössä. Nyt ulkopuolen korjaus alkaa olla loppusuoralla ja tulevana vuosina työ jatkuu sisätiloissa.

LÄHTEET

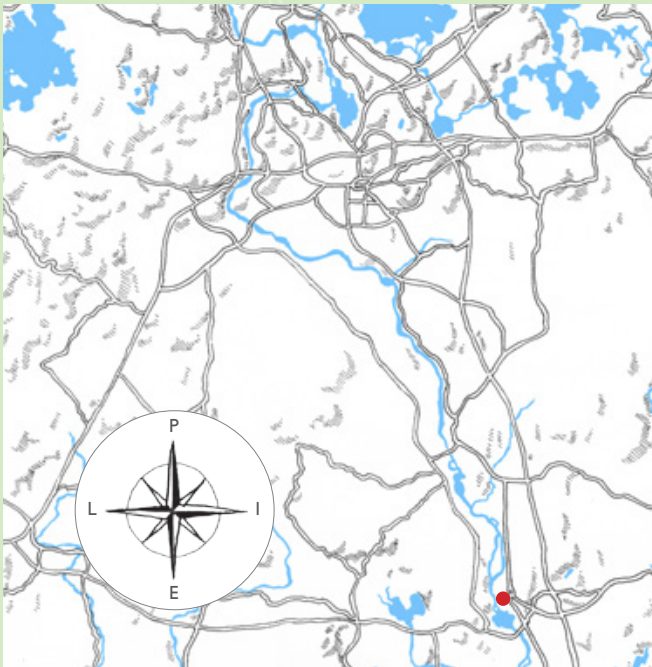
- ILTANEN, J. 2009. *Radan varrella – Suomen rautatieliikennepaikat*. Helsinki: Karttakeskus.
- SORVALI, R., JOKELA, A. ja LEHTINEN, H. 2001. *Kadonnutta Kouvolaa etsimässä: Kaunisnurmi ja Kirkonmäki*. Kouvola-Seura Ry.
- UUTELA, J. HAASTATTELU 12.10.2012.
- VUOLLE-APIALA, R. 1996. *Hirsitalo*. Risto Vuolle-Apiala ja Rakennusalan Kustantajat RAK. Helsinki: Gummerus.
- WASASTJERNA, R. 2011. *Muutakin kuin rautatieristeys - Kouvolan keskustaajaman kaavoitus- ja rakennusperintö*. Kouvolan kaupunginmuseo.

Kuva: Rurik Wasastjerna

Inkeröisten ja Anjalan tehtaiden asuinalueet

Monikerroksellista tehdasutusta

Kartta sivulla 8

INKEROISTEN JA ANJALAN TEHTAIDEN ASUINALUEET Monikerroksellista tehdasasutusta

Essi Seppälä, *artenomi* (AMK)

Ankkapurhan maisemiin, Kymijoen koskille, syntyi varhain sahateollisuutta. 1800-luvun lopulla kasvavan teollistumisen myötä alkoivat suuret puutavaran uitot ja koskien varrelle syntyi useita tehtaita. 1872 rakennettiin Kymenlaakson ensimmäinen puuhiokkeen valmistaja, Inkeröisten puuhiomo, Ingeröis Trädsliperi Bolag. Tehdas tuotti kahdella paperikoneellaan muun muassa silkki- ja sanomalehtipaperia. Ensimmäisen tehdasrakennuksen tuhouduttua tulipalossa vuonna 1881 tilalle rakennettiin uusi tehdas ja hiomo. Tuolloin tuotantoon tuli puumassa sekä puu- ja lumpupahvi. 1890-luvulla tehtaalla laajennuksen yhteydessä hankittiin Inkeröisiin Suomen ensimmäinen jatkuvatoiminen kartonkikone. Inkeröisten uusi kartonkitehdas on 1960-luvulta. Anjalan paperitehdas puolestaan rakennettiin vuosina 1937–38 funktionalismin hengessä, ja laajennettiin 1980-luvulla sekä 2000-luvun alkupuolella.

Lähekkäin sijaitsevat Anjalan paperitehdas ja Inkeröisten kartonkitehdas muodostavat alueen, joka on syntynyt ja kehittyneet teollisuuden kasvun myötä. Tehdasalue kehittyi sosiaaliseen hierarkiaan pohjautuvaksi yhdyskunnaksi. Rakennuskannassa on nähtävissä rakennushistorian ja sosiaalisen kehityksen kerrostumat. Alueella oli itse tehtaalla lisäksi isännistön ja työntekijöiden asuinrakennuksia sekä henkilöstön palveluihin ja vapaa-aikaan liittyviä rakennuksia kuin myös koulu, kirkko, kauppa ja lääkärin vastaanotto. Tehdasalue erottui omana yhteisönään muusta paikkakunnasta ja oli palvelujen suhteen omavarainen.

Tehdas yhdyskunta on valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä, jonka oleellisen osan muodostavat eri-ikäiset asuinrakennukset ja yhtenäiset pientaloryhmittymät. Vanhimpia asuinrakennuksia 1800-luvun lopulta ovat Pomola (1885) ja nykyinen Klubi (1892). Pomola

lienee alkujaan ollut Mäki-Kouvolan kasarmirakennuksia. Nykyinen Klubi puolestaan valmistui naisten asuntolaksi ja toimi myöhemmin muun muassa alakansakouluna, seurantalona ja lääkärin vastaanottotiloina. Varpunen ja Keltalinja ovat työläisasunnoiksi tehtyjä rakennuksia 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä. Varpunen kuului Punalinja-nimiseen työläisasuntokokonaisuuteen, joka sijaitsi Keltalinjan vieressä. Varpunen piharakennuksineen on ainut Punalinjasta jäljellä oleva rakennus ja toimii nykyään museona. Kirkkorinne puolestaan on kolmen puutalon ryhmä vuosilta 1936–38, joka rakennettiin virkailija-asunnoiksi.

Alvar Aallon funktionalistinen kädenjälki näkyy merkittävästi tehdasalueen 1930- ja 50-luvun rakentamisessa. Ominaista Aallon asutusalue suunnittelulle oli se, että hän sijoitti samalle alueelle keskenään erilaisia rakennustyyppisiä. Asuinalueista Aalto suunnitteli työnjohtajille Mestaritalot eli niin sano-

Tehtaan kertaustyylinen kerhorakennus vuodelta 1894, suunnitellut Gustav Edvard Asp. Inkeröisten tehtaan kansakoulu perustettiin alun perin kyseiseen rakennukseen, jossa se toimi vuoteen 1940 asti. Tämän jälkeen opetus siirtyi Tehtaanmäen koulutaloon.

tun Rantalinjan ja tehtaan johtajille Insinööritalo, jotka tunnetaan myös nimellä Rinnetalot. Työntekijöille valmistuivat Tervalinjan ja Karhunkankaan puutaloalueet. Ne ovat puusta rakennettuja ulkoverhoilusta runkoon asti. Sen sijaan Aallolle tunnusomainen tapa yhdistää kivipintaa ja puuta on nähtävissä Mestaritaloissa ja Insinööritaloissa.

Mestaritalot eli niin sanotun Rantalinjan Aalto suunnittelellä vuonna 1938 ja taloja valmistui kymmenen kappaletta. Mestaritalot ovat paritaloja, joiden asunnot ovat noin 110m² kokoisia ja pohjaratkaisultaan toistensa peilikuvia. Taloissa tulisijat on sijoitettu rakennuksen keskiosan sijaan sen päätyseinille ja niiden yllä on muodoltaan voimakas savupiippu. Rakennuksissa on valkoiset, slammatut tiiliseinät, tummaksi käsitellyt rakennuksen yläosan puupaneloinnit ja muita tummia puudetaljeja, sekä jyrkät punatiiliset satulakatot. Taloissa on toisella sivulla suuret ikkunat ja niistä avautuu näkymä takapihan puutarhan yli Kymijoelle.

Insinööritalot eli niin sanotut Rinnetalot vuosilta 1937–38 käsittävät kolme tiilistä asuinrakennusta ja autotallin. Rakennukset on sijoitettu jyrkkään rinteeseen, metsäiselle tontille, maaston korkeimpaan kohtaan. Kaksi reunimmaista näistä kolmesta asuinrakennuksesta ovat suunnitelmaltaan identtisiä ja noin 200 m² kokoisia. Keskimäinen yli-insinöörin asunto

Mäntylä, on Insinööritaloista tilavin ja edustavin. Kolmikerkoiset rakennukset on sovitettu rinteeseen. Ulkoasultaan insinööritalot ovat valkoisiksi slammattuja ja niissä on punatiilinen satulakatto sekä isot, valoa antavat ikkunat ja terassi. Tummaksi petsattua puuta on käytetty vastateemana valkoisiksi slammatuille tiiliseinille.

Insinööritaloihin kuuluu autotalli kolmelle autolle, jossa pilttuut on sijoitettu säteittäin, kuten veturitalleissa.

Rakennus Kirkkokujalla.

Kuvat: Sami Leminen

*Klubi, entinen
työläiskasarmi
vuodelta 1892.*

*Yksi useista alunperin
asuntolana toimineista
rakennuksista Kirkkokujalla.*

Varpunen ulkorakennuksineen vuodelta 1909 on entinen työläisasunto ja nykyinen museo.

Rantalinja eli ns. Mestarialot vuodelta 1938 käsittää viisi kivirakenteista paritaloa. Aallon tapa yhdistää puuta ja kiviä pintaa on ainutlaatuista. Savupiippu on sijoitettu poiketen tutusta sydänmuurijatteluista rakennuksen päätyseinälle.

Kuvat: Rurik Wasastjerna

Rinnetalot eli ns. Insinööritalot vuodelta 1938 on sijoitettu rinteeseen. Funktionalismin ihanteina oli muun muassa riittävä valon ja ilman saanti.

Vasemmalla Tervalinjan rakennuksia.

Oikealla Inkeröisten tehtaan keskuskonttori vuodelta 1879 ja Aallon vuonna 1938-39 sisäänkäynnin yhteyteen suunnittelema katos ja portaikko.

Tervalinja vuodelta 1938 on puutalorivi, joka muodostuu neljästä neljän perheen talosta, jotka suunniteltiin koneenhoitajille, sekä viidestä kahden perheen talosta, jotka suunniteltiin työnjohtajille ja vuoromestareille. Talot ovat puurakenteisia ja kaksikerroksisia. Terasseja ja portaita reunustavat ohuista puurimoista rakennetut kaiteet. Tervalinja sai nimensä muiden asutusrivistöjen tapaan talon värityksen perusteella. Talojen puuvuoraus käsiteltiin alun perin nimensä mukaisesti tervamaalilla. Yksi Tervalinjan taloista on toiminut työterveysasemana vuodesta 1943 lähtien Aallon pohjapiirroksen tekemien muutosten myötä – ja toimii yhä edelleen. Tervalinjan alue on pienentynyt aikojen saatossa ja rakennuksia on purettu 1970–80-luvuilla. Se toimii kuitenkin edelleen tehtaan työntekijöiden asuntoalueena.

Karhunkangas on Anjalan paperitehtaan työntekijöilleen kuin myös virkailijoilleen rakennuttama asutusalue, joka sijaitsee kaksi kilometriä Tehtaanmäeltä pohjoiseen. Karhunkankaan suunnitelmat tehtiin jo 1930-luvulla, mutta alue rakennettiin vasta sotien jälkeen, alkaen vuonna 1945. Tuolloin rakennettiin 75 Alvar Aallon A. Ahlström Oy:lle suunnitteleman niin sanotun AA-talotyypistön mukaista rakennusta. Mallistoon kuului erilaisia talotyyppisiä, joista oli suunniteltu muunnelmia erilaisiin maasto- ja perhetyyppeihin. Ideana oli muunneltavuus ja lähtökohtana talon perusyksikkö. Perhe saattoi tehdä talostaan tarpeidensa mukaisen ja kokoisen. Karhunkankaan omakoti-alueelle tuli viisi erilaista talotyyppiä, kaikki kooltaan 49–60m². Vaikka rakennusten neliömäärä vaihteli, oli talojen kattolinjat yhteneviä. Karhunkankaan talot olivat pystylaudoin vuoratut. Hiukan myöhemmin Alvar Aalto suunnitteli Karhunkankaalle myös saunan, kaupan ja pyykkituvan, jotka muutettiin myöhemmin asuintaloiksi. Ominaista Karhunkankaan alueelle on puiden reunustamat, lehtevät tiet ja pensasaidoin rajatut pihamaat. Luontoyhteys oli Aallon suunnittelutyön peruslähtökohtia.

Kuvat: Rurik Wasastjerna

Inkeröisten tehtaan keskuskonttorin ovilipat

Keskuskonttori Tehtaanmäen alueella on rakennettu 1879. Aalto uudisti rakennuksen ilmettä 1938–39 suunnittelemalla pääsisäänkäynnille katokset ja portaikon. Pääsisäänkäynnin katos edustaa selkeää modernismia ja sen muotokieli heijastaa toisen modernismin pioneerin, Le Corbusierin ratkaisuja. Moderni katos sulautuu hyvin vanhan rakennuksen klassiseen tyyliin. Katos on tuettu kulmissa olevilla paritollilla. Edestä katos kaareutuu sisäänpäin rappukiven noudattaessa samaa muotoa. Myöhemmin lisättiin vielä kolmas sisäänkäynti Aallon tyylin mukaisesti ja 1960-luvun alussa rakennusta laajennettiin.

Tervalinjan rakennukset suunniteltiin neljän perheen tarpeisiin. Jokaiselle neljälle asunnolle oli oma sisäänkäynti, wc ja keittiö. Tervalinjan rakennukset ovat vielä tänä päivänäkin työntekijöiden asuinrakennuksia ja yksi niistä toimii työterveysasemana. Rakennusten purkamisen myötä alue on pienentynyt.

Tervalinjan rakennukset saivat nimensä puuvuorauksen pintakäsittelyn mukaan; alun perin käytettiin tervamaalia. Vieressä sijaitsevan Keltalinjan rakennukset olivat ennen keltaisia, mutta Aallon uudistuksen myötä maalattiin Tervalinjan kanssa samanvärisiksi. Tervalinjan rakennukset ovat puurunkoisia. Terasseja ja portaita reunustavat ohuet puurimat ja -kaiteet, jotka on maalattu valkoiseksi kontrastina ulkoseinälle. Luonnonmateriaalien käyttö rikastutti Aallon arkkitehtuuria. Hän suunnitteli rakennukset niin, että ne sulautuivat luonnolliseen ympäristöön.

Kuvat: Rurik Wasastjerna

Harmonista Tervalinjaa.

Arkkitehti Alvar Aalto

3.2.1898, KUORTANE - 11.5.1976, HELSINKI

Hugo Alvar Henrik Aalto kirjoitti ylioppilaaksi 1916 ja valmistui arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta 1921. Hän perusti oman toimiston aluksi Jyväskylään 1923, ja vuoteen 1933 mennessä toimisto oli muuttanut Helsinkiin. Aalto toimi muun muassa Suomen arkkitehtiliiton puheenjohtajana sekä Suomen Akatemian jäsenenä ja esimiehenä. Hän toimi myös vierailevana professorina Massachusettsin teknillisessä korkeakoulussa MIT:ssä Yhdysvalloissa 1940-luvulla ja saavutti huomattavan määrän kunnianosoituksia ja palkintoja eri puolilta maailmaa pitkän uransa aikana. Aalto teki pitkän elämäntyön ja hänen tuotantonsa on kattava: kesähuviloita, tehdasyhdyskuntia, hienostuneita yksityistaloja ja kulttuurirakennuksia. Rakennuksia on eniten Suomessa mutta myös muualla Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Rakennusten lisäksi huonekalut, valaisimet ja sisustus suunnittelu kuuluivat Aallon osaamiseen.

Aalto oli ennakkoluuloton ja piti haasteista. Hän halusi rikkoa tiukkoja sääntöjä modernistisessa arkkitehtuurissa ja toteuttaa omaa näkemystään ihmisen, luonnon ja arkkitehtuurin sopusoinnusta. Aallon sanotaan halunneen avata jokaiselle työntekijälle näkymän luontoon. Aallon merkittävimpiä töitä klassiselta kaudelta on Jyväskylän työväen-

yhdistyksen talo. Myöhemmältä, funktionalistiselta kaudelta tunnettuja kohteita ovat Turun Sanomien toimitalo (1930) Paimion parantola (1933) ja Viipuriin 1935 valmistunut kirjasto. Aallon persoonallisimpien töiden sanotaan syntyneen 1950-luvulla, jolloin hän käytti usein töissään punatiiltä, honkaa ja kuparia rakennusmateriaaleina.

Funktionalismi sopi hyvin tehdasrakentamiseen ja Aalto suunnitteli yli neljäkymmentä rakennusta Inkeröiden ja Anjalan tehdasalueille kahdenkymmenen vuoden aikana. Osa niistä jäi vain suunnitelmiksi, kuten palo- ja linja-autoasemat. Aaltoa käsittelevissä teoksissa tai artikkeleissa Inkeröiden ja Anjalan rakennuksia ei yleensä mainita tai tiedot niistä ovat keskenään eriäviä. Ajallisesti ja maantieteellisesti läheisten Inkeröiden ja Kotkan Sunilan tehdaskokonaisuuksissa on paljon yhteisiä piirteitä. Inkeröiden ja Anjalan tehdasalueella, mukaan luettuna asuinalueet, on kymmeniä säilyneitä Aallon suunnittelema rakennuksia. Joitakin tehdasrakennuksia on laajennettu ja muutettu niin paljon, että niitä ei enää tunnista Aallon suunnittelemissa. Anjalan paperitehdas ympäristöineen on esimerkki funktionalistisesta 1930-luvun tehdasympäristöstä, jossa Aalto pyrki sovittamaan rakennukset ympäröivään maisemaan.

Kuva: Rurik Wasastjerna
Keltalinjaa.

LÄHTEET

Alvar Aalto -museo. Arkkitehtuurin tietokanta. Row houses and apartment buildings for Tampella Co. Saatavissa: <http://file.alvaraalto.fi/search.php> [Viitattu 16.1.2013]

Arkkitehtuurimuseo. Arkkitehdit. Alvar Aalto. Saatavissa: <http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=819598> [Viitattu 30.8.2012]

KORVENMAA, P. 2004. *Alvar Aalto Architect Volume 7 Sunila 1936–54*. Alvar Aalto Foundation / Alvar Aalto Academy. Helsinki: F.G. Lönnberg.

Kymenlaakson rakennuskulttuuri, 1992. Kymenlaakson seu-

tukaavaliiton julkaisu A:26. Helsinki: Gummerus.

Museovirasto. Kouvola. Anjalan paperitehdas sekä Inkeröisten kartonkitehdas ja yhdyskunta. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1475 [Viitattu 29.8.2012]

PUUSTIJÄRVI, M. 1999. *Alvar Aalto Anjalankosken tehdasyhteisön suunnittelijana vuosina 1937–1956*. Proseminarityö, taidehistoria. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

SCHILDT, G. 1994. *Alvar Aalto. A Life's Work – Architecture, Design and Art*. Helsinki: Otava.

TEHDASTYÖNTEKIJÖIDEN ASUINALUEET KUUSANKOSKELLA

Essi Seppälä, artonomi (AMK)

1800-luvun lopulla Kymijoen varrelle perustettiin Kuusankoski Osakeyhtiö, Kymin Osakeyhtiö ja Voikkaan puunjalostustehtaat. Teollistuminen vaikutti ratkaisevasti Kuusankosken kunnan syntyyn sekä alueen rakennuskantaan ja sen kehitykseen. Tehtaiden perustamisen aikaan alettiin rakentaa asuntoja tehtaan työntekijöille, aluksi vain tärkeimmille ammattimiehille tehtaan läheisyyteen. Tehtaiden ympäristöön, niin tasaiselle peltomaalle kuin jyrkkään kalliomaastoon, syntyi vapaasti kasvaneita asuinalueita yhtiön rakennuttamien, rakennusmestarien ja arkkitehtien suunnitteleminen alueiden rinnalle. Ensimmäiset yhtiöiden asuintalot olivat niin sanottuja kasarmeja, joissa saattoi olla jopa 30 hellahuonetta. Ahtaissa ja puutteellisissa oloissa tuberkuloosi levisi, mikä sai yhtiöt ponnistelemaan työläisten asumisolojen parantamiseksi. Yhtiöt vuokrasivat myös rakennustontteja, jonne työläinen saattoi rakentaa oman talon yhtiön myöntämän lainan turvin.

Kuvaa Naukiosta.

Kuva: Kouvolan kaupungin arkisto

ELÄMÄÄ JA PUUARKKITEHTUURIA KUUSANKOSKELLA

Heikki Lindroos, *Sisustusarkkitehti SIO*

Lauttarannasta katsoen oikealla puolella oli massiivinen Kymmin osakeyhtiön ammattikoulu, jonka suunnittelija on Selim A. Lindquist ja vasemmalla rakennusmestari Wolmar Forsbergin suunnittelema Aronpellon työläisasuntoalue, molemmat aikansa huomattavia rakennuksia ja alueita.

Vuosi oli 1950, kun näihin maisemiin saavuin. Silloin vielä oli lautta käytössä, jolla Kymijoen yli päästiin. Lauttakadun molemmin puolin oli kokoelma silloisten merkittävien arkkitehtien ja mestarien suunnittelemaa rakennuksia. Niistä ehkä huomattavin oli ruotsalaisen Gunnar Asplundin piirtämä Villa Ruths.

15 ensimmäistä elinvuottani kuuluivat näissä pihapiireissä, jotka ovat voimakkaasti painuneet mieleen. Silloin perheeni asui näiden kahden kohteen välissä, uudessa virkamiestalossa. Kaikki nämä rakennukset Aronpeltoa lukuun ottamatta ovat vielä tallella ja kunnossa. Etenkin Aronpellon puiset työläisasunnot olivat kujineen, omena- ja kirsikkapuineen osa meidän lapsien temmelyskenttää. Leikit olivat monasti yhteiset niin virkamiesten kuin työväen lapsilla. Varmasti suosituimpia leikkejä olivat 12 tikkua laudalla, rosvo ja poliisi -leikki sekä kaikki mahdolliset sotaleikit. Talvisin yksi parhaista mäistä oli Lauttakatu aina joelle asti. Toinen hurja mäki pulkalla ja rattikelkalla laskea oli mäki Tallinmonttuun. Ainoa ongelma oli vain, jos mäki ehdittiin hiekoittaa, jolloin hiekka söi vaneripulkan pohjan nopeasti puhki.

Maaailma muutenkin oli toisenlainen, väriä siinä maailmassa oli huomattavasti vähemmän. Autot olivat haalean vihreitä, sinisiä, harmaita ja usein upean mustia. Autoja oli vähän ja yksi harrastus varsinkin pojilla oli rekisterinumeroiden keräily pieniin vihkoihin, joita sitten vertailtiin keskenään. Tänä päivänä vihko tulisi täyteen alta aikayksikön. Silloin kuitenkin autot Ekholmintiellä olivat harvinaista herkkua. Eräs pikkupoikien superpaikka oli Tallinmontussa ja siellä tallin yläosassa, jossa säilytettiin yhtiön upeat edustusautot – isot mustat DeSotot, Chryslerit ja Mercedekset. Aina joskus joku ystävällinen autonkuljettaja päästi ihailemaan niitä lähempää ja saimme vertailla autojen huippunopeuksia nopeusmittarin mukaan.

Eräs jännittävimpiä ja pelottavimpia harrastuksia oli mennä mahdollisimman lähelle Päkää (yhtiön pieni höyryveturi, joka kuljetti niin tavaraa kuin ihmisiäkin Voikkaan ja Kuusankosken tehtaiden välillä). Tietyissä paikoissa Päkä pöläytti aivan mahtavat savupilvet piipustaan ja me pojat peityimme minuuteiksi läpinäkymättömään savuun ja höyryyn, ja syttyipä jonkun pipokin tuleen kipinästä. Mainittu vaatekappale saatiin kuitenkin sammumaan.

Äitini ensimmäinen opettajantyö oli Kymintehtaan ammattikoulussa, joten usein tuli vietettyä aikoja tässä mahtavassa rakennuksessa. Joskus pääsi lounaallekin ja erikoista pienen pojan mielestä oli, että ruoka tarjottiin metallisista emalikupeista, jotka minusta muistuttivat erehdyttävästi

koiramme kuppia. Sodan aikana tämä rakennus toimi sotasaaralana, joten sen luokahuoneet tulivat varsin tutuiksi monellekin suomalaiselle.

Isäni työ oli Kymiyhtiön pääkonttorissa metsäosastolla laivauksia hoitamassa. Pääkonttori on vieläkin paikallaan. Rakennus on Bertel Liljeqvistin piirtämä komea funkkisrakennus, joka huokuu arvokkuutta tummine seinineen. Joskus pyhäisin sain lähteä konttorille aamupäiväksi isäni seuraksi. Kaksi juttua oli mieleen toimistossa; oli lupa piirtää hienolle paperille terävillä lyijykynillä, joita pystyi teroittamaan veivattavalla teroittimella. Ehkä kaikkein parasta oli kuitenkin saada pullo Coca Colaa suoraan konttorin jääkaapista, joita silloin ei joka huushollissa ollut.

Usein sunnuntaisin kävimme kävelyllä Kuusankosken eri asuma-alueilla vertaillen ja tutustuen näihin rakennuksiin, jotka usein olivat puisia. Ehkä juuri nämä kävelyt ovat niin elävästi jättäneet rakennukset mieleeni. Isäni suku on näissä suunnitelluissa ruukki- ja tehdasmiljöissä leipänsä ansainnut jo 300 vuoden ajan, ja ehkä tästä syystä olen ne geeneissäni omaksi tuntenut ja niissä viihtynyt mieluummin kuin metsien keskellä.

Jos verrataan Kuusankosken asuntorakennuksia vastaaviin esimerkiksi Englannissa, on ero huikea. Puutalot ovat mielestäni todella *restorative environment* (säilytettävä ympäristö) -laatua ja voisivat olla mallina tällekin ajalle. Toki asuminen näissä, etupäässä työväen asunnoissa, oli ahdasta, mutta niiden

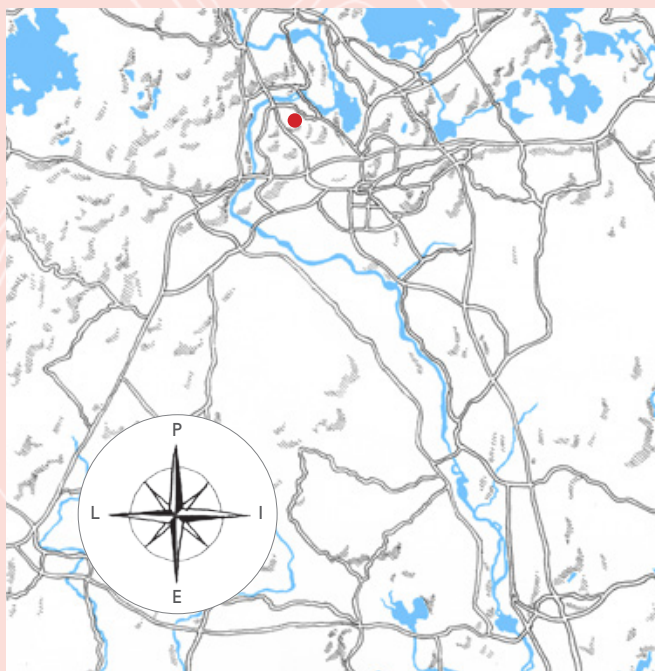

Kuva: Heikki Lindroos
Kirjoittaja vuonna 1953.

yhteiset pihat ja luonto oli – ja on – todella viihtyisää. Talot loivat ihmisen niin henkisessä kuin fyysisessä mittakaavassa, ja harvoja niistä on tänä päivänä elintasosiivillä pilattu.

Mäyrämäki

Kirjava työläisten asutustaajama

Kartta sivulla 8

MÄYRÄMÄKI

Kirjava työläisten asutustajama

Essi Seppälä, *artenomi (AMK)*

Mäyrämäki Kuusankosken Kymintehtaan kaupunginosassa syntyi Kymiyhtiön työläisten asutustajamaksi. Alun perin synkkä ja hakkuukypsä aarniometsä sai asutusta 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Mäyrämäki muodostuu 95 metriä merenpinnan yläpuolelle kohoavasta mäestä ja sen alapuolisesta laaksosta, jonka muodostavat Koppelinotko, Mörkölinja ja Pokinpelto. Nimen syntyperää ei kukaan tiedä tarkkaan. Mäyrämäen arvellaan olleen mäyrien temmelyspaikka. Toisen tarinan mukaan nimi tulee Mäyränimisen asukkaan mukaan.

On ihmetelty, mikä sai ihmiset asettumaan jyrkälle ja kallioiselle Mäyrämäen alueelle. Syitä saattoivat olla luonnonläheisyys ja rauhallisuus. Luultavasti kuitenkin tonttien hinta on ollut merkittävä tekijä asutuksen syntymiseen. Jyrkillä rinteillä tontit olivat edullisempia kuin tasaisella maalla. Asumattoman Mäyrämäen metsät ja kalliot olivat alun pitäen ”Ruotsulan isäntien” omistuksessa. Tontti oli ostettava tai vuokrattava sieltä, missä niitä tarjolla oli.

Mäyrämäkeläiset olivat kekseliäitä ja sitkeitä rakentajia. Jokainen rakensi talonsa omin voimin, oman suunnitelman mukaan, ilman yhtiön tai kunnan avustuksia. Rahaa ei ollut mainittavasti ja rakennusmateriaalit olivat sitä mitä, sattui saamaan. Tiet olivat huonokuntoisia, kapeita ja jyrkkiä aina 1930-luvulle asti. Myöhemmin on ihmetelty sitä, miten kaikki rakennusmateriaali saatiin kuljetettua jyrkälle rakennuspaikalle. Kuormien vetäminen mäen päälle kävi hevosillekin mahdottomaksi.

Kuva: Hilla Hyppönen

Rakentamiseen käytettiin sitä, mitä jäljelle jäi. Puutavara-jäte sai kelvata. Sammal ja kuivattu savi kävivät täytteeksi ja eristeeksi. Asunnot olivat usein kylmiä ja vetoisia, sillä ensimmäiset rakennukset perustettiin nurkkakiville ja samalla niiden alusta jäi avoimeksi. Ikkunoista veti ja talvella niitä koristivat jääkukat. Talot rakennettiin vieretysten kuin toinen toisensa suojaksi. Kattomateriaalina oli alun perin päre. Yleisin kattomalli oli satulakatto, mutta myös mansardikat-toja rakennettiin. Myöhemmin talojen sokkelit valettiin betonista. Monet perustukset ja pärekatot syntyivät Mäyrä-mässä talkootyönä.

Aluksi talot olivat yksihuoneisia pikkumökkejä, mutta jo 1920-luvun rakentamisessa lisähuone tehtiin usein. Isoja ta-loja ei Mäyrämällä montaa ollut. Talon valmistuttua pihapii-riin rakennettiin ulkorakennus, jossa oli sauna. Mäyrämäen ensimmäisinä rakennusvuosina ei läheskään kaikilla omaa saunaa vielä ollut, joten asukkailla oli tapana saunoa siellä, missä sauna oli ehditty rakentaa. Mäyrämällä tonttien ym-pärillä ei ollut aitoja ja asukkaat olivat kuin yhtä perhettä.

Vuosien myötä karut rinteet muuttuivat tuottavaksi maa-peräksi, reheviksi puutarhoiksi. Omavaraisuus oli olennaista,

koska rahaa ei alueen asukkailla koskaan ollut liiemmin. Ra-kentamisen lopputuloksena Mäyrämäen alueesta tuli kirjava ja sattumanvaraisesti rakennettu, täysi vastakohta yhtiön ra-kennuttamille säännöllisille asuinalueille.

Vielä tänä päivänä Mäyrämäen alue on pysynyt lähestul-koon samannäköisenä kuin asutuksen sinne saapuessa. Huo-nokuntoisimpia taloja purettiin jo 1920-luvulla ja samoille paikoille rakennettiin uudet. Niin haasteellista kuin kallioi-selle rinnetontille rakentaminen olikin, on se luultavasti yksi merkittävimpiä syitä talojen kunnossa säilymiseen. Raken-nuksen perusta valettiin peruskallion päälle ja talot rakennet-tiin hirsistä. Useimmissa taloissa hirsipinta sai myöhemmin suojakseen lautavuorauksen, jonka maalauksesta pidettiin hy-vää huolta.

Mäyrämäki on kuvaava esimerkki teollisuustyöväen oma-toimirakentamisesta. Sen ominaisuutteen säilyttäminen nyky-ajan muutosten keskellä on tärkeä ja haasteellinen tehtävä.

LÄHDE

KAUVATSALO-HOLMQVIST, A. 2004. *Mäyrämäki - Kalliolle, kuk-kulalle rakensin minä majani*. Yleiskaava 2020.

Kuva: Hilla Hyppönen

Kuva: Sami Leminen

*Ulkorakennus
Mäyrämäen laella.*

Kuva: Sami Leminen

Kuva: Sami Leminen

2

Kuva: Essi Seppälä

Mäyrämäen luonnonläheisyys ja kumpuileva maasto antavat sille omaleimaisen ilmeen. Pienet rakennukset sijoittuvat vapaasti, tiet mutkittelevat niiden lomassa ja maisema on kaikenkirjava.

3

Kuva: Sami Leminen

”Rötölä”

Mäyrämäkeä vastapäätä, Koppelinnotkon toisella puolen Kolarinmäellä, 18 metriä korkean kallionjyrkänteen päällä seisoo pieni ja sympaattinen hirsitalo. Se on alueensa alkuperäistä rakennuskantaa ja saanut asukkailtaan työnimen Rötölä. Rötölä löytyi vahingossa, kun sen nykyiset omistajat etsivät kunnostettavaa hirsirakennusta lyhyen matkan päässä Kouvolasta. Pysyvästi asuttavaa kotia siitä ei ollut tarkoitus tehdä. Rötölän piha oli kurittoman kasvillisuuden valtaama, kun sen nykyiset asukkaat ostivat sen. Muutaman vuoden kuluessa piha on kaunistunut ja rakennukset päässeet korjaajan käsiin. Korjausta Rötölässä onkin pyritty tekemään luonnon ehdoilla.

Pienessä talossa on keittiö ja tupa. Keittiössä on hella ja tuvassa pönttöuuni. Uunit toimivat ainoana lämmitysmuotona. Rötölän asuinrakennus on perustettu nurkkakiville, tarkemmin sanottuna porakiville, joiden väliin on myöhemmin tehty betonisokkeli. Talon iästä huolimatta sokkeliä vasten olevat alimmat hirret ovat alkuperäisiä ja kunnossa. Alapohjassa on paksu eristekerros luonnonmateriaaleista. Vetoa ei sisällä tunnu vielääkään, vaikkei lisäeristyksiä ole tehty, ja ikkunat ja ovet ovat alkuperäisiä. Seinät ovat hirsiset ja korjauksen myötä paljaaksi otetut sekä ulko- että sisäpuolelta. Ulkolaudoituksen alta paljastui punamullattu hirsipinta. Hirsiseinän yläosiin on syntynyt paikallisia lahovaurioita kattovuodon vuoksi. Vesikaton kunto on tiedossa ja se on suojattuna odottamassa alkavaa urakkaa. Katon tutkimisen yhteydessä löytyi muisto

alueen synnyinhistoriasta: välikaton kannatuslaudoiksi oli laitettu hartesitynnyrilautoja, jotka ovat kotoisin paperitehtaalta.

Pihassa sijaitsee toinenkin pieni asuinrakennus, joka purettiin muutama vuosi sitten. Virallisten papereiden mukaan se oli rakennettu vuonna 1901. Rötölän rakennusvuotta ei tiedetä, mutta sen arvellaan olevan ainakin osittain saman ikäinen. Tuvan osa on mahdollisesti lisätty myöhemmin 1920-luvulla. Pihassa oli myös vanha varastorakennus, joka nojasi aiemmin suureen pihakoivuun. Se piti viranomaisten mukaan siirtää, jotta vanha koivu sai jatkaa elämäänsä. Varastorakennuksen perusta siirrettiin kauemmas koivusta ja sille on valmistumassa edeltäjänsä mallinen saunarakennus. Saunarakennuksen ovet ja ikkunat on hankittu käytettynä vanhoista rakennuksista.

Pihamaasta nousee joka vuosi uusia kukkia – ja hedelmäpuitakin. Juuri Rötölän ympäristö on saanut asukkaat nauttimaan mökin korjaamisesta; puutarhan hoito on sydämen asia. Pihapiiriä rakennuksineen kunnostetaan omaan tahtiin. Järjestyksessä ensimmäisenä on saunarakennus, johon voi maajoittua tulevan kattoremontin ajaksi. Talon historia on vielä pitkälti tuntematon asukkailleen, mutta pihasta puretusta vanhasta talosta löytyi talon entisen emännän kuva. Hän vartioi nyt seinällä valokuvan kehyksistä Rötölän tupaa.

Rötölän omistajien kertoman mukaan kirjoitti Essi Seppälä.

Kuva: Rurik Wasastjerna

Koskenranta

Puuhuviloiden puisto

Kartta sivulla 8

← Kuusankosken keskusta

Ekholmintie

Kymijoki

KOSKENRANTA Puuhviloiden puisto

Essi Seppälä, artonomi (AMK)

Kymijoen molemmille rannoille syntyneet ensimmäiset puistoalueet olivat tehtaanpuistoja. Ne rakennutettiin tehtaiden johtohenkilöiden toimesta. Hyvin hoidettujen puistoalueiden nähtiin viestivän luotettavaa ja positiivista kuvaa tehtaasta. Kymijoen itärannalla oli alun perin kolme erillistä puistoa ja vastarannalla Kuusankosken puolella yksi yhtenäinen puistoalue, Koskenranta. Koskenranta syntyi 1870-luvun alussa kreivi Mannerheimin siirätettyä Haminasta ostamansa pytingit Tallimontun alueelle. Pytinkeihin tuli Kuusankoski-yhtiön konttori ja johtohenkilöiden asuntoja.

Koskenrannassa sijaitsi aikanaan tehtaan herrasväen keilarata sekä tehtaalaisten tanssilava. Puistosta tuli suosittu juhlapaikka, jossa sekä herrat että työväki viettivät muun muassa juhannusjuhlaa keskenään. Myöhemmin työväenyhdistysten rakennettua omat kokoontumispaikkansa tehtaanpuistojen merkitys väheni. Vastareaktionä Kymiyhtiö rakennutti Koskenrantaan paikkakunnan tapahtumakeskuksen, Valter Thomén suunnitteleman seuratalon, joka oli vapaasti seurojen ja yhteisöjen vuokrattavissa, mutta poliittiset tilaisuudet olivat kiellettyjä.

Samoihin aikoihin Koskenranta muuttui tehtaanpuistosta virkailijoiden asuinalueeksi ja suuria puuhviloita alettiin rakentaa lisää. Rakentaminen sijoittui 1910- ja 20-luvuille. Huviloita suunnittelemassa olivat arkkitehti Selim A. Lindqvist (Villa Polin, 1915), rakennusmestari Wolmar Forsberg (Villa Wolmar, 1898), arkkitehti Gunnar Asplund (Villa Ruths, 1914), arkkitehti Bertel Liljequist* (Villa Ida, 1920 ja Villa Bertel, 1937) ja Arkkitehtitoimisto Gripenberg (kolme

**Lue lisää Liljequistista
Naukio-osuuden yhteydestä.*

Kuvat: Hannu Purho

Vasemmalla: Tennis-paviljonki on yksi säilyneistä Koskenrannan vanhimmista rakennuksista.
Alla: Bertel Liljequistin suunnittelema Villa Ida vuodelta 1920 on ulkoasultaan klassistinen. Nurkkakoristelulla jäljitellään kivirakennusta.

- 1 Tennispaviljonki
- 2 Villa Ruths
- 3 Villa Ida
- 4 Villa Polin
- 5 Villa Bertel
- 6 Villa Wolmar

1970-luvun rakennusta). Koskenrannan alueen ensimmäisen rakennuksen, Villa Wolmarin suunnitteli Forsberg 1890-luvun lopulla aivan Kymijoen rantaan. Näyttävien rakennus sen sijaan on ruotsalaisen Gunnar Asplundin suunnittelema Villa Ruths, vuodelta 1914.

Parhaimmillaan 1960-luvulla Koskenrannassa oli lähes parikymmentä asuinrakennusta. Lisäksi alueella sijaitsi myös Kuusankoski-yhtiön konttorirakennus ja seuratalo. 1970-luvulla asuinrakennuksien purkaminen alkoi, ja jäljelle jäi kahdeksan asuintaloa, entinen hevostalli, tennispaviljonki ja tehtaaneläimien virkatalon talousrakennus.

Koskenranta on edelleen ehjä asuntoaluekokonaisuus. Se kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. Suurin osa rakennuksista on 1900-luvun alusta. Jäljellä olevilla rakennuksilla on klassistiset piirteet ja joissakin rakennuksissa on myös kansallisromantiikan ja barokin piirteitä. Ne on sijoitettu väljästi ympäristöönsä ja pihoilla on myös ulko- ja vapaa-aikaan liittyviä rakennuksia. Rakennukset ovat kivijalalle perustettuja ja hirsirunkoisia. Ulkovuorauksena on suosittu monessa kohteessa ajalleen tyyppillistä peiterimoitettua pystypanelointia ja luontoon sointuvaa värimaailmaa: kylläistä keltamultaa, oranssia, vihreää sekä harmaan sävyjä. Yhdessä rakennuksessa on käytetty samanaikaisesti kahta tai kolmea eri väriä: seinäpinnoilla yhtä ja korosteväriä yleensä valkoista ikkunanpielissä ja nurkissa. Puoliympyrän ja ympyrän malliset ikkunat ovat yleinen näky julkisivuissa.

Kuva: Leena Niinipuu

Villa Ruths

Gunnar Asplund suunnitteli korkealuokkaisen Villa Ruths -rakennuksen Koskenrantaan vuonna 1914. Sen sanotaan olevan Asplundin ainoa Suomeen suunnittelema rakennus. Villa Ruthsin ensimmäisenä asukkaana oli teknillinen johtaja Johannes Ruths, joka myös rakennutti talon alun perin itselleen. Rakennus on toiminut myöhemmin muun muassa yhtiön johtajien virka-asuntona. Rakennuksen julkisivu poikkeaa mm. katon osalta Asplundin alkuperäisistä suunnitelmista, mutta arkkitehdille ominainen, symmetriaa rikkova sommittelu on nähtävissä.

LÄHTEET

- Kymenlaakson rakennuskulttuuri. 1992. Kymenlaakson seutukaavaliiton julkaisu A:26. Helsinki: Gummerus.
- Museovirasto, 2009. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Kuusankosken-Kymin tehtaan teollisuusympäristö. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=3998 [Viitattu 18.10.2012]
- NIINIKOSKI, E. 2010. *Koskenranta - patruunoiden puisto. Vellikuppi 2010*. Kuusankoski-Seuran kotiseutujulkaisu 9. Kuusankoski: Kuusankoski-Seura Ry.

Kuva: Leena Niinipuu

Forsbergin Koskenrantaan suunnittelema asuinrakennus, joka on alueen vanhimpia.

Rakennusmestari Wolmar Forsberg

Wolmar Forsberg oli Kymin Osakeyhtiön rakennusmestari. Forsberg suunnitteli pääsääntöisesti yhtiölle työntekijä-, etumies- ja mestari-asuntoja. Varhaisimmat Forsbergin suunnittelemat rakennukset ovat Pilkanmaan kartano ja Koskenrannan asuinrakennus. Vuosina 1914–1919 Forsberg suunnitteli yhtiölle useita asuinaluekokonaisuuksia, joissa hän kehitti uusia asunoratkaisuja, jotka olivat merkittäviä edistysaskeleita työväen asunto-oloissa. Aronpellon ja Myllyhuo’on alueet on purettu mutta Puistokadun varren niin sanotut ”Sokeritoppatalot” ja Mustavuoren virkailijoiden asuintalot ovat vanhimpia ja arvokkaimpia jäänteitä yhtiön suunnitelmallisesta asuntotuotannosta. Forsberg suunnitteli rakennuksia myös muualle Kymenlaaksoon.

Kuva: Hannu Purho

Lindqvistin jugendrationalistinen Villa Polin.

Arkkitehti Erik Gunnar Asplund

22.9.1885, TUKHOLMA - 20.10.1940, TUKHOLMA

Gunnar Asplundia pidetään tärkeimpänä ruotsalaisena arkkitehtina. Hän alkoi opiskella maalausta Tukholmassa 1905, mutta kiinnostus arkkitehtuuriin vei Asplundin opiskelemaan arkkitehtikouluun (Free Architecture School). Asplundin suunnittelemat ensimmäiset rakennukset vuosien 1911–30 aikana olivat tyyliltään uusklassismia. Yksi hänen huomiota herättäneimpiä töitään on Tukholman hautausmaalueen laajennus. Asplund suunnitteli laajennuksen yhdessä Sigurd Lewerentzin kanssa ja sen toteuttaminen kesti vuodet 1915–40. Vuonna 1994 siitä tuli UNESCO:n maailmanperintökohde. Muita Asplundin merkittäviä töitä on muun muassa Tukholman Kaupunginkirjasto. 1930-luvun alussa Asplund muutti radikaalisti suunnittelunsa suuntaa ja innostui funktionalismista Bauhausin innoittamana. Tämä näkyi hänen myöhemmässä rakennus- ja huonekalusuunnittelussaan.

Arkkitehti Selim A. Lindqvistin suunnittelema
Villa Polin vuodelta 1915.

Arkkitehti Selim A Lindqvist

19.5.1867, HELSINKI - 17.5.1939, HELSINKI

Lindqvist kävi Helsingin reaalkoulua ja valmistui arkkitehdiksi Polyteknillisestä opistosta (nyk. Teknillinen korkeakoulu) 1888. Hänen sanotaan olleen taitava piirtäjä ja ennakkoluuloton, kansainvälisesti suuntautunut suunnittelijalahjakuus. Arkkitehdiksi valmistumisen jälkeen hän ehti muun muassa toimia piirtäjänä Suomen muinaismuistoyhdistyksen taidehistoriallisessa retkikunnassa, pitää omaa toimistoaan Helsingissä vuodesta 1888 lähtien ja opiskella Saksassa berliiniläisessä arkkitehtitoimistossa. Lisäksi hän toimi Oy Granitin kiveistämössä Hangossa ”isännöitsijänä” ja johti Sandvik Ab:n näyttelyhallin rakennustöitä Nizhni-Novgorodin maailmannäyttelyssä. Vuosina 1902–1910 Lindqvist toimi ornamenttiikkapiirustuksen opettajana Taideteollisuuskeskuskoulussa (nyk. Taideteollinen korkeakoulu).

Lindqvist oli kiinnostunut rakennusteknisistä uutuuksista, kuten betonirakenteista, mikä näkyi hänen töissään rationalistisena suuntauksena ja erottui aikansa vallitsevasta kansallisromantiikan suuntauksesta. Hän halusi tuoda töihinsä aina jotain uutta ja Suomessa ennennäkemätöntä. Hänen pioneiritöitään ovat Lundqvistin liiketalo Helsingin Aleksanterinkadulla ja Suvilahden voimalaitos, jonka sanotaan olevan kansainvälisesti varhaisimpia tyyllisesti kypsiä betonirakennuksia.

Lisäksi Lindqvist suunnitteli yksityisiä taloja Helsinkiin: muun muassa Villa Johanna, Villa Ensi ja Villa Riviera, sekä lisäksi Töölön raitiovaunuhallit, Hietalahden sekä Kasarmitorin kauppahalli ja useita kerrostaloja. Erikoisuutena Lindqvistin tuotannossa on Staudingerien satulinna ”Villa Johanna” Laivurinkadulla Helsingissä, jolla hän osoitti hallitsevansa myös kansallisromanttisen tyylin.

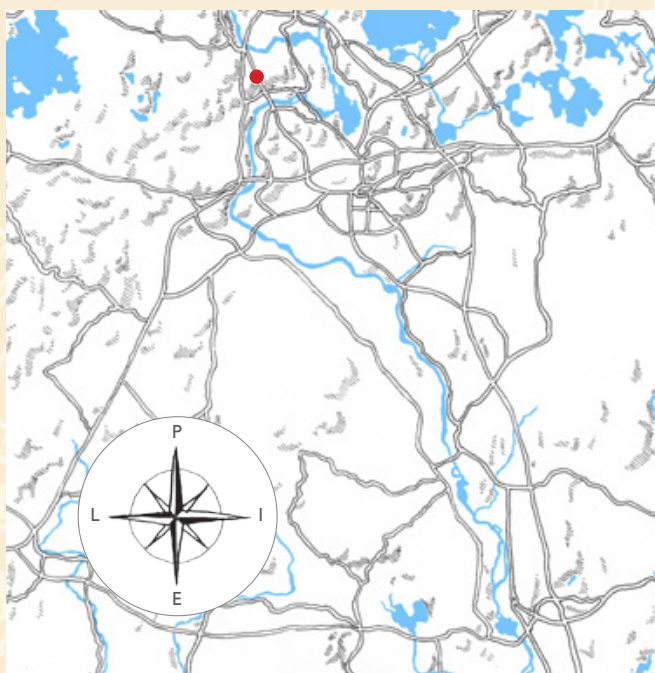
Kuva: Leena Niinipuu

LÄHTEET

- Arkkitehtuurimuseo. Arkkitehdit. Selim A Lindqvist. Saatavissa: <http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=3837> [Viitattu 10.9.12]
- KARHINEN, P. 1978. *Työväenasuminen Kuusankoskella: Kymiyhtiön asuntopoliittikkaa sekä Naukion työläisasuntoalue*. Diplomityö, arkkitehtiosasto. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto (ent. korkeakoulu).
- Ketterer Kunst. Bio. Erik Gunnar Asplund. Saatavissa: <http://www.erikgunnarasplund.com/eng/ega.asp> [Viitattu 7.9.2012]
- Kymenlaakson rakennuskulttuuri, 1992. Kymenlaakson seutu-kaavaliiton julkaisu A:26. Helsinki: Gummerus.
- LINKAMO, A. 1997. *Kuusankosken arkkitehtuuri*. Teoksessa Kuusankosken kirja. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan julkaisusarja nro 34. Helsinki: Gummerus.
- TALVI, V. 1979. *Pohjois-Kymenlaakson teollistuminen. Kymen Osakeyhtiön historia 1872-1917*. Kouvola: Kymi Kymmene.

Naukio

1920-luvun puuklassismia

Kartta sivulla 8

Kuva: UPM Keskusarkisto

Rakennussuunnitelma Naukujan pellolle vuodelta 1923.

NAUKIO 1920-luvun puuklassismia

Essi Seppälä, artonomi (AMK)

Naukio sijaitsee Kuusankoskella, keskustasta noin puoli kilometriä pohjoiseen päin entisellä Naukujanpellolla. Se muodostaa edelleen yhtenäisen 1920-luvun puuklassismia edustavan, entisen työväen asuntoalueen. Naukion alue on luokiteltu Kuusankosken yleiskaavassa seudullisesti merkittäväksi alueeksi, ja se on myös valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö, jonka rakennuskanta ja ympäristö on säilytettävä.

Kymin Osakeyhtiö teki vuonna 1920 sopimuksen erinäisistä suunnittelutoista Arkkitehtitoimisto Lindgren ja Liljequistin kanssa. Liljequist toimi pääsääntöisesti itsenäisesti suunnitellessaan tehdasrakennuksia ja työväen asuinalueita. Ensimmäiset suunnitelmat koskivat Kettumäkeä ja Naukujan pellon (nyk. Naukio) aluetta, jonne ensimmäiseksi Liljequist suunnitteli Itä-Naukion asuinalueen. 1910-luvulla vallinneen käsityksen mukaan Naukion alueen talot olivat ihanteellisia työväenasuntoja viihtyisässä puutarhakaupunkiympäristössään.

Kuva: Kouvolan kaupunginarkisto

Itä-Naukion vaakavuorattuja kahden perheen taloja.

Kuva: Leena Niinipuu

Naukio rakennettiin Kymin Osakeyhtiön työläisiä varten ja se on Kymintehtaan ja Voikkaan tehtaan puolella välissä. Naukion alue oli aikanaan poikkeava aiempaan rakentamiseen verrattuna, sillä se sijaitsi etäällä tehtaista. Työmatkat tehtaille kuljettiin junalla. Junarata halkoi Naukion alueen itäiseen ja läntiseen osaan. Kolmen tehtaan fuusioituminen Kymin Osakeyhtiöksi vuonna 1904, aiheutti tarpeen kehittää rautatieyhteys Voikkaan tehtaalle paremmaksi. Tämä toteutui vasta yksityisen paikallisradan avautuessa liikenteelle vuonna 1920. Tieliikennetyhteyksien parannuttua Naukion halkaiseva rata purettiin 1960 ja väylä päällystettiin pyörätieksi.

Alue kaavoitettiin 1970-luvulla kerrostaloille mutta Museoviraston ja Sisäasiainministeriön vastustuksesta johtuen suun-

Pystylaudoin vuorattu Itä-Naukiolainen yhden perheen talo. Yhden perheen talot oli alun perin maalattu punamullalla, mutta myöhemmin kaikki alueen vanhat rakennukset maalattiin keltaisiksi erottuen uudesta rakennuskannasta. Itä-Naukion seinissä käytettiin pystylankkurakennetta, joka Länsi-Naukiota rakennettaessa oli todettu kylmäksi. Sen seurauksena Länsi-Naukioon tehtiin purutäyteseinät.

Kuva: Leena Niinipuu

nitelmia muutettiin siten, että alue säilyi. Itä-Naukion aluetta täydennettiin vuonna 1983 pidettyjen asuntomessujen yhteydessä alueen mittakaavaan sopeutetuilla uudisrakennuksilla.

Itä-Naukio syntyi vuosien 1919–20 aikana. Tuolloin rakennettiin yhteensä 12 puurakenteista asuinrakennusta kahteen rannan suuntaiseen riviin. Taloja on kahta eri tyyppiä: rivien päihin sijoitetut talot ovat yhden perheen asuntoja, keskellä olevien talojen ollessa kahden perheen asuntoja. Yhden perheen taloissa on pystyvuoraus nurkkapilastereineen ja kahden perheen talot ovat vaakalaudoitettuja. Nurkkien puukoristelu mukailee rustikoitua kiviverhousia. Yhden perheen talot ja alueen piharakennukset oli alun perin maalattu punamullalla ja kahden perheen talot keltamullalla. Talot rakennettiin pystyhirsirakenteisina.

Asuntoihin kuului tonttirajalle sijoitettu kahden perheen yhteinen maakellari sekä ulkorakennus, jossa oli halkovaja, eläinsuoja ja käymälä. Asunnoissa on tupakeittiö ja kamari ja toisessa kerroksessa tilava avoullakko, jonne voitiin tehdä lisähuone. Tontit olivat väljiä, 1600 neliön kokoisia.

1980-luvulla Itä-Naukio päätettiin peruskorjata ja täydennysrakentaa tulevia asunomessuja varten, jolloin Kuusankosken kaupunki osti alueen Kymiyhtiöltä. Nykyisin alueen vanhat asuinrakennukset on maalattu keltaisiksi erottuen alueen uudesta rakennuskannasta. Asunomessujen yhteydessä vuonna 1983 alueen reunoille rakennettiin lisää asuntoja ja tontit aidattiin kolmen talon yhteisiksi, jolloin alueen väljä puutarhamainen yleisilme muuttui.

Länsi-Naukio rakentui vuoden 1923 aikana. Kuvassa näkyvät kuistin koristeprofiilit ovat tyypillinen näky Länsi-Naukion 1920-luvulla rakennetuissa taloissa.

Kuvat: Rurik Wasastjerna

1

2

3

4

Ylhäällä 1920-luvun Länsi-Naukion rakennuksia, alhaalla 1940-luvun pelkistetympiä asuinrakennuksia.

- 1 Metsälehmuksetie 1
- 2 Puistolehmuksetie 5
- 3 Naukiontie 23
- 4 Kunnanpellontie 2

Länsi-Naukio rakentui Itä-Naukion jälkeen vuosina 1922–23. Rakentaminen viivästy seinärakenteiden suunnitelmiin tulleiden muutosten vuoksi. Itä-Naukiassa käytetty pystylankkurakenne oli todettu kylmäksi ja seinärakenne täytyi suunnitella uudelleen. Päädyttiin purueristeiseen rankorakenteeseen. Kuten Itä-Naukiassa, rakennustarvikkeet kuljetettiin työmaalle rautateitä pitkin ja kirvesmiehet pystyttivät rakennukset perustusten valmistuttua. Tahti oli kova, sillä vuoden 1923 aikana valmistui koko Länsi-naukion alue, eli 28 paritaloa piharakennuksineen. Asuntoihin kuuluivat myös ulkorakennukset, joita oli neljää erilaista tyyppiä riippuen siitä, oliko rakennuksessa tilat yhdelle, kahdelle, kolmelle vai neljälle asunnolle. Ulkorakennukset sijoitettiin tonttien rajoille. Länsi-Naukioon ei tehty yhteisiä maakellareita, vaan jokaisen talon

alle kaivettiin oma kellari. Tonttien koot olivat hiukan pienempiä kuin Itä-Naukiassa. Taloja on kahta erilaista tyyppiä jotka eroavat toisistaan ulkopuolen yksityiskohdissa, kuten nurkkapilasterien kapiteeleissa, räystäissä ja kuistin koristeprofileissa.

40-luvun lopulla alueen eteläpuolelle on rakennettu perusratkaisultaan 1920-luvun mallia muistuttavia mutta aikansa pelkistettyä arkkitehtuuria edustavia asuinrakennuksia. Talot rakennettiin alun perin asutopulan helpottamiseksi neljälle perheelle. Asutopulan helpottuessa tai perheen tulotason kohotessa ullakkoasunto saatettiin liittää alakertaan. Samalla on täydennysrakennettu Puistolehmuksentien pään tyhjä tontti, johon alkujaan piti tulla sauna- ja pesularakennus. Alueen pohjoispuolelta on purettu kahdeksan taloa ammattikoulun tieltä 1970- ja 80-luvuilla.

Puistolehmuksentieltä.

Rakenteet

Alapohja ja perustukset

Itä-Naukion vuosina 1919–20 rakennetut rakennukset on perustettu luonnonkivijalalle. Alapohja alhaalta ylöspäin oli seuraavanlainen: 20 cm hiekkakerros, maanvarainen betonilaatta, koolaukset tuuletusvälissä, muutama kerros pakkakäärettä ja viimeisenä lattialankut. Eristeet puuttuivat alapohjasta tyystin, vain ulkoseinien vieressä laatan päällä oli eristeenä hiekkaa. Arvatenkin rakenteita jouduttiin korjaamaan, kun huomattiin niiden huono lämmöneristävyys talvella.

Vuosien 1922–23 rakentamisen aikana perustukset tehtiin edelleen luonnonkivijalalle ja rakennuksen alle tehtiin kellari betonista. Alapohjaratkaisua oli parannettu muutaman vuoden takaisesta: ensimmäisen kerroksen lattia oli alapuolelta tuuletettu ja purueristetty, eli toisin sanoen palattiin takaisin perinteiseen rossipohjarakenteeseen.

40-luvulla rakennukset alettiin perustaa betonille. Rakenteilla oleviin alapohjiin laitettiin purueristys ja vanhempien talojen alapohjien purueristystä kasvatettiin 10 cm:iin.

Seinät

Ensimmäisinä rakennusvuosina Itä-Naukion rakennusten ulkoseinät olivat niin sanotusti pystylankkurakenteisia, eli rakennettu kolmen tuuman paksuisista ja kuuden tuuman levyisistä, vierekkäin pystyyn asetetuista lankuista. Pystylankut oli kiinnitetty ylhäältä pienillä metallikiinnikkeillä yhtenäiseksi seinäksi. Pystylankkurakenteen ulkopuolelle laitettiin

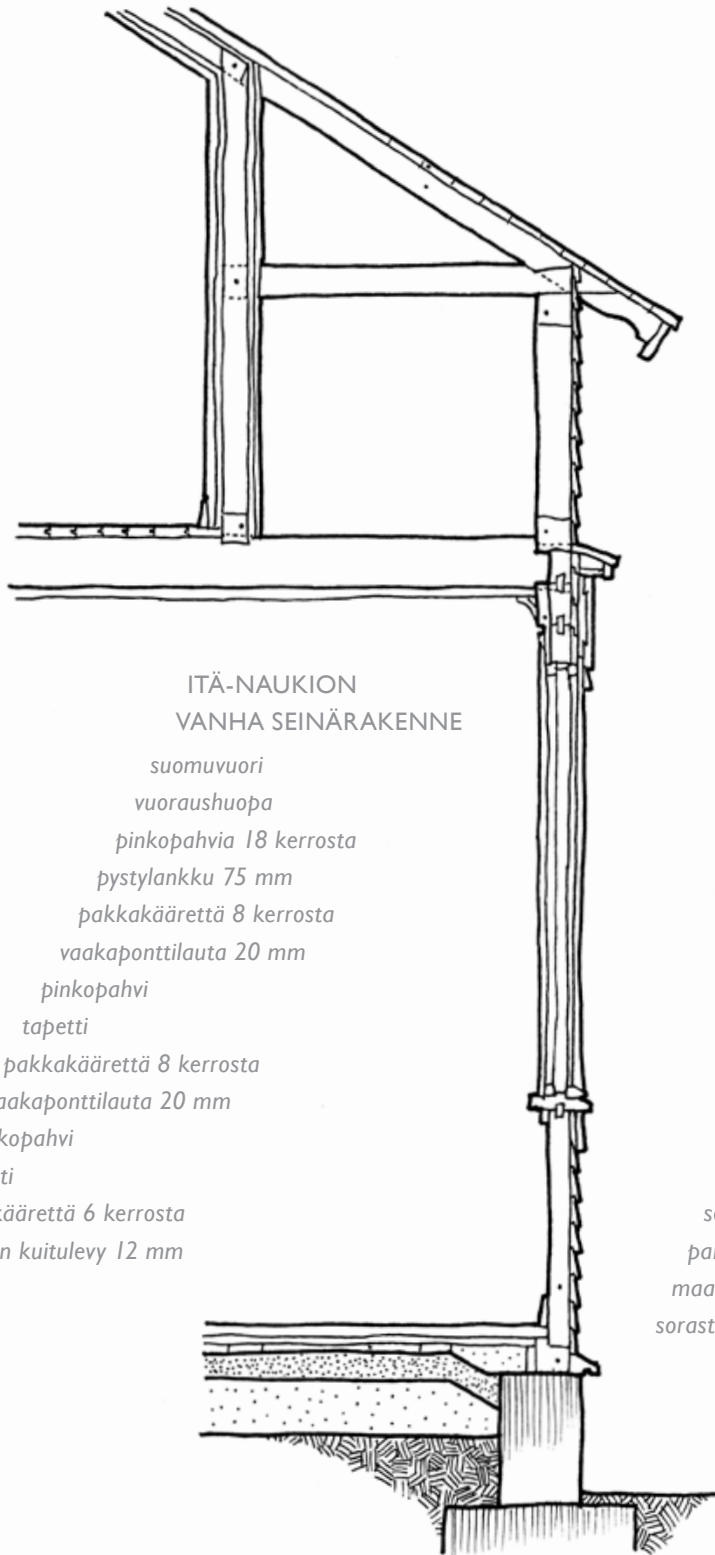
muutama pakkakäärekerros ja rakennustyyppistä riippuen vaakasuora puolipontattu suomuvuoraus tai peiterimoitettu pystylauta. Malli tähän rakentamiseen oli kotoisin Tanskasta. Rakenne kuitenkin todettiin riittämättömäksi Suomen talveen ja lisäeritykselle tuli tarvetta.

Vuosien 1922–23 rakentamisen aikana pystylankkurakenne jäi, ja Länsi-Naukion rakennuksissa siirryttiin turvepehkulla ja sahanpurulla täytettyihin seiniin. Eristepaksuus oli noin 10 cm. Seinän ulkopuolelle tuli vinolaudoitus, jonka päälle laitettiin paperia ja päällimmäiseksi peiterimoitettu pystyvuoraus. Samanlaista ulkovuorausta käytettiin vielä 40-luvullakin. Sisäpuolelle laitettiin vinolaudoitus, paperi ja pystyлаudoitus.

Yläpohja ja vesikatto

Niin Itä- kuin Länsi-Naukion rakennuksissa oli rakennusvuosien alusta alkaen käytetty yläpohjassa alimmana kerroksena turvepehkuja ja sen päälle laitettiin painoksi kuivattu saivikerros. 40-luvulla purueristeiden paksuuntuessa seinissä, alettiin purua lisätä myös yläpohjaan.

Vesikatto asuinrakennuksissa kuin myös ulkorakennuksissa tehtiin ensimmäisten rakennusvuosien aikana päreistä. Myöhemmin 20-luvun aikana valmistuneissa taloissa päreen tilalla käytettiin punaisia poltettuja kattotiiliä. 40-luvulla vesikatto tehtiin punaiseksi värjätyistä sementtitiilistä.

ITÄ-NAUKION
VANHA SEINÄRAKENNE

suomuvuori
 vuoraushuopa
 pinkopahvia 18 kerrosta
 pystylankku 75 mm
 pakkakäärettä 8 kerrosta
 vaakaponttilauta 20 mm
 pinkopahvi
 tapetti
 pakkakäärettä 8 kerrosta
 vaakaponttilauta 20 mm
 pinkopahvi
 tapetti
 pakkakäärettä 6 kerrosta
 huokoinen kuitulevy 12 mm
 pinkopahvi
 tapetti

VANHA LATTIARAKENNE

lattialankku 40 mm
 pakkakäärettä 5 kerrosta
 sellutäytelevyt 4 kpl, n. 80 mm
 pakkakäärettä 9 kerrosta
 maanvarainen betonilaatta 100 mm, yläpinta pietty
 sorastus 200 mm

Kuvat: Rurik Wasastjerna

Naukion asukkaat

Kymiyhtiön johtokunnan kokouksessa 13.9.1920 päätettiin luovuttaa samana vuonna valmistuvat työläisasunnot Naukujanpellolla ja Kallioisissa, kummassakin 20 asuntoa, ilman vuokraa tietyille työläisryhmille, joiden tuli hyväksyä erityiset aluetta koskevat säännöt. Työläisille olikin jo aiemmin annettu ilmoitus, jossa yhtiön ammatityöläisille tarjottiin mainittuja asuntoja virka-asuntona asuttavaksi ilman vuokraa. Hakijoiden tuli olla perheellisiä ja lukeutua seuraaviin työläisryhmiin: paperikoneen käyttäjät, sylinterimiehet, rullakoneen käyttäjät, kalanterikoneen käyttäjät, selluloosan keittäjät, hapon keittäjät, lyijyjuottajat, veturinkuljettajat, 1. ja 2. remonttimiehet, sähkömonttöörit, vanhemmat rakennusammattimiehet sekä hollanteriesimiehet. (Karhinen 1978: 126)

Kuva: UPM Keskusarkisto

Itä-Naukio ennen
asuntomessuja.

Arkkitehti Bertel Liljequist

1.7.1885, VAASA - 17.6.1954, HELSINKI

Bertel Karl Liljequist valmistui arkkitehdiksi Polyteknillisestä opistosta vuonna 1908. Hän työskenteli yhteistyössä arkkitehti Gustav Strengekin kanssa 1910–1912, jonka jälkeen hän toimi oman toimistonsa nimissä Tallinnassa Estonia-teatterin rakentamista valvomassa. Helsinkiin palattuun Liljequist muun muassa vaikutti politiikassa ja teki yhteistyötä Armas Lindgrenin kanssa kymmenisen vuotta, kunnes perusti oman toimistonsa Helsinkiin vuonna 1926. Myöhemmin Arne Helander tuli osakkaaksi hänen toimistoonsa.

Liljequistin tuotanto on monipuolista. Hän suunnitteli lukuisia sekä yksityisiä että yleisiä rakennuksia yksin tai yhdessä yhtiökumppaneidensa kanssa. Tunnettuja kohteita ovat Hangon kaupungintalo, Kuopion ja Kuusankosken kansakoulut sekä Säynätsalon ja Kuusankosken kirkot. Lisäksi Paavalin kirkko, Helsingin krematorio ja lukuisat asuinrakennukset Helsingissä ovat Liljequistin käsialaa. Liljequist oli taitava myös huonekalujen ja sisustusten suunnittelijana. Yhdessä Gustav Strengekin kanssa he suunnittelivat huonekaluja.

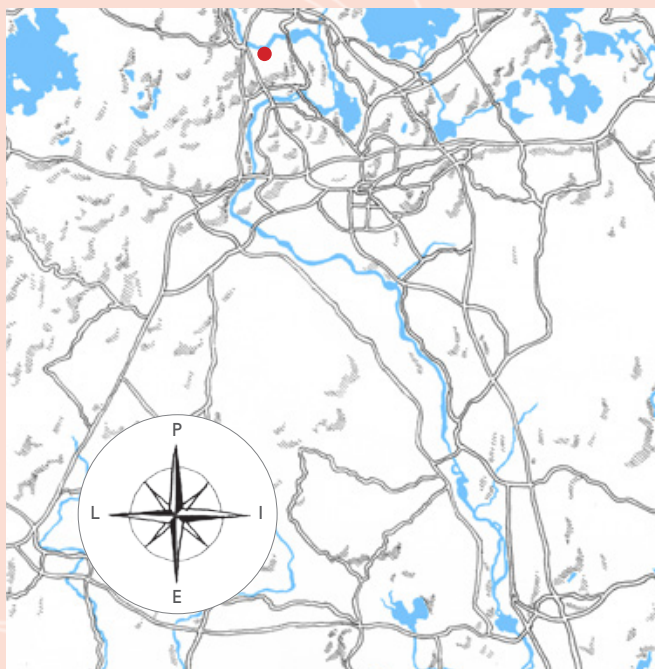
Liljequistin suunnittelemat rakennukset Kuusankoskella ja Voikkaalla on rakennettu pääosin 1920–30-luvuilla. 30-luvulle tultaessa klassismin piirteet väistyivät ja Liljequist suunnitteli pelkistetympiä rakennuksia.

LÄHTEET

- Arkkitehtuurimuseo. Arkkitehdit. Bertel Liljequist. Saatavissa: <http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=15867896> [Viitattu 29.8]
- KAITALEHTO, O. 1997. *Työväen elinoloista ja asumisesta ennen toista maailmansotaa*. Teoksessa Kuusankosken kirja. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan julkaisusarja nro 34. Helsinki: Gummerus.
- KARHINEN, P. 1978. *Työväenasuminen Kuusankoskella: Kymiyhtiön asuntopolitiikkaa sekä Naukion työläisasuntoalue*. Diplomityö, arkkitehtiosasto. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto (ent. korkeakoulu).
- Kouvolan kaupungin arkisto.
- WAGER, H. 2009. *Teollisuuden ja yhteiskunnan palveluksessa - Arkkitehti Bertel Liljequist (1885-1954) Tuotantolaitosten suunnittelijana maailmansotien välisenä aikana*. Väitöskirja, Humanistinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Yleiskaava 2020. 2007. Selostus 02.04.2007. Kuusankosken kaupunki, Tekninen virasto, kaavoitus. Kuusankoski.

Sudeetti

Työläisasuntotuotannon huipentuma

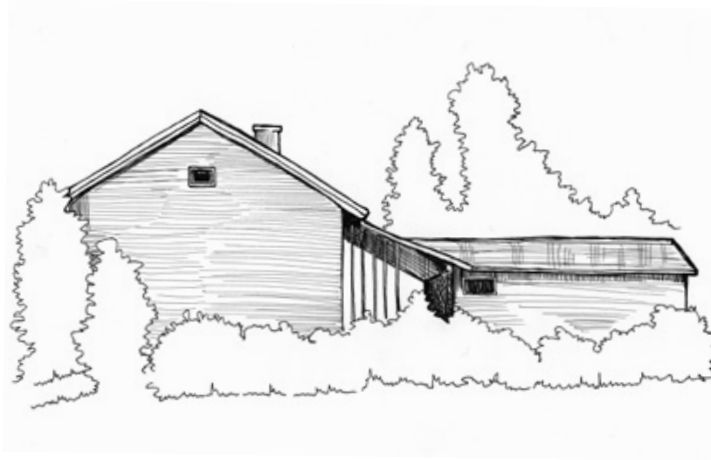
Kartta sivulla 8

Kymijoki

Tähteentie

EKHOLMINTIELLE →

SUDEETTI Työläisasuntotuotannon huipentuma

Essi Seppälä, artonomi (AMK)

Kymiyhtiön oma asuntorakennustoiminta oli lähes pysähdyksissä noin vuodesta 1925 vuoteen 1944. Sen sijaan työntekijöiden omatoimista rakentamista tuettiin. Sodan jälkeisissä oloissa yhtiö luopui aiemmin noudattamastaan varovaisesta asuntopolitiikasta ja myi Kyöperilästä niin sanotut Markantontit rakentajille nimensä mukaisesti yhden markan hinnalla. Pian kävi kuitenkin ilmi, ettei omatoimirakentaminen riittänyt poistamaan sodan jälkeen ilmennyttä asuntopulaa. Yhtiö päätti jälleen kerran ryhtyä asuntorakentajaksi.

Uusi asuinalue perustettiin Tähteeseen, suunnilleen Voikkaan ja Kuusankosken tehtaiden puoleenväliin, Kuusanniemen pohjoisosaan. Gunnar Willmanin mukaan nimi ”Tähtee” tulee siitä, että paikka oli Kymminrannassa sijaitsevan Kyöperilän kylän Kyöperin talon takamaita, tähteeksi jäänyttä. Uuden alueen virallinen, yhtiön tiedotuksessa käyttämä nimi oli Tähteenranta. Kansan suussa uutta, rakentamisen myötä tehdasyhteisöön liitettyä aluetta alettiin kutsua Sudeetiksi toisen maailmansodan alussa emämaahan liitetyn, Tšekkoslovakiassa sijainneen saksalaisalueen mukaan.

Alueen rakenne perustuu vuonna 1941 laadittuun ja 1943 vahvistettuun, Carolus Lindbergin ja arkkitehti Heimo Kautosen Kymenrannan, Maunukselan, Kuusanniemen ja Ruotsulan rakennussuunnitelmaan. Sudeetin talojen piirustukset tilattiin Arkkitehtitoimisto Bertel Liljequist & Arne Helanderilta. Arne Helander oli tullut Liljequistin yhtiökumppaniksi vuonna 1942.

Sudeettiin valmistui 1940-luvun puolivälissä 60 yhden perheen omakotitaloa. Alueen suunnittelussa toteutui ensimmäistä kertaa Kuusankoskella laajassa mitassa omakoti-ihanne yhtiön työläisasuntotuotannossa. Alue muistuttaa asuntoratkaisuiltaan ja laajuudeltaan Alvar Aallon suunnittelemaa Karhunkangasta Inkeröisissä. Se eroaa tästä kuitenkin muun muassa siinä suhteessa, että Sudeetin talot piirrettiin erikseen kyseessä olevaan kohteeseen ja rakennettiin perinteisin menetelmin paikan päällä. Karhunkankaalla käytettiin tyyppitaloja ja esivalmistustekniikkaa. Sudeetin taloista tehtiin kaksi tyyppiä peilikuvineen. Ne erosivat toisistaan ainoastaan keittön ja olohuoneen koon ja keskinäisen yhteyden suhteen.

Kuva: Sami Leminen

Sudeetin raikassävyyistä katukuvaa.

Sudeetin ominaispiirteet oot säilyneet hyvin tähän päivään asti niin rakennusten kuin asemakaavan osalta. Talot on sijoitettu 30° kulmaan katuun nähden, mistä syntyy sahalaitaefekti.

Kuva: Leena Niinipuu

Sudeetti valmistui 1940-luvun puolivälissä. Se muistuttaa asuntoratkaisultaan ja laajuudeltaan Inkeröisten Karhunkangasta. Sudeetin talot rakennettiin kuitenkin perinteisin menetelmin paikan päällä.

Yhtiön työntekijöille tarjottiin tilaisuus tutustua taloihin etukäteen paperihalliin pystytettyjen, luonnollista kokoa olevien mallitalojen avulla.

Sudeetin ominaispiirteet ovat säilyneet hyvin tähän päivään asti sekä rakennusten että asemakaavan osalta.

Talot on sijoitettu neljän tien varrelle kuuteen riviin puutarhojen jäädessä talojen väliin. Rakennukset ovat pohjois-eteläsuunnassa, asettuen 30° kulmaan katuun nähden. Tästä syntyy katukuvaa elävöittävä sahalaitaefekti. Tontit ovat 900-1700m², ja kuten Naukiossakin, yhtiö kannusti puutarhan hoitoon. Sudeetin talot edustavat jälleenrakennuskauden varhaista, yksikerroksista tyyppiä, joka poikkeaa myöhemmin

vakiintuneesta tyyppillisestä puolitoistakerroksisesta rintamiestalosta. Omaleimainen piirre taloissa on pitkä ja kapea talusrakennus, joka on sijoitettu kohtisuoraan päärakennusta vastaan. Talusrakennuksen ja asuinrakennuksen väliin jää kalettu sola, johon sijoittuvat asuinrakennuksen sisäänkäynti ja kellariin johtavat portaat. Keskeinen ja tavallisesta poikkeava ratkaisu on kahden hormiryhmän käyttö, joka antoi enemmän vapautta tilojen keskinäisten suhteiden suunnittelussa. Talot vaikuttavatkin moderneilta ja vastaavat pitkälti nykyisiä käsityksiä asunnon tilojen ja toimintojen välisistä suhteista.

Sudeetin talot koettiin ajan asumistottumuksiin verrattuna ylellisiksi ja tilaviksi. Talot ovat 56 m² kokoisia ja niissä

Ominaista Sudeetin talojen ulkoasulle on vähäleisyys.

on kolme huonetta ja keittiö. Niihin rakennettiin vesi ja viemärointi, mutta saunaa ei tehty. Sudeetin talot rakensivat Kymiyhtiön kirvesmiesporukat. Paperitehtailla oli vapaata työvoimaa, jota oli siirretty rakennusosastolle. Rakentaminen eteni pula-ajasta huolimatta rivakasti. Kuudenkymmenen talon valmistumiseen kului aikaa vajaat kaksi vuotta. Puunjalostusyhtiön ollessa rakennuttajana ainakin puutavara oli ensiluokkaista. Sitä saatiin omalta sahalta Koskenrannasta. Ikkunat ja ovet puolestaan saatiin yhtiön omistamalta Hallan sahalta. Pula-aika näkyi lähinnä raudan ja sementin huonossa saatavuudessa. Osa nauloista tehtiin aitaverkon rautalangasta pätkimällä.

Rakentamisen laadun kerrotaan vaihdelleen rakentajaporukasta riippuen ja tulevilla asukkailla oli selvä käsitys, mihin taloihin kannatti pyrkiä. Erot tuntuivat lähinnä tiiviydessä. Alapohja koettiin toisinaan kylmäksi, mikä saattoi johtua koksikuonan käytöstä alapohjan purujen seassa. Sudeetin talot ovat tyypillisiä esimerkkejä 1940-luvun purueristeisestä rankorakenteesta. Detaljimaailma on ajankohdalle tyypillistä ja niukkaa. Ulkoverhouksena on vaakasuuntainen suomupaneeli ilman nurkkalautoja. Ikkunat ovat lasin puutteen vuoksi pienehköjä, jaottomia standardi-ikkunoita. Vuorilaudat ovat kapeita rimoja. Ulkomaalista kerrotaan, että se valmistettiin yhtiön tehtaalla ja sisälsi tervaa. Sävyjä oli kolme

ruskean astetta. Ikkunoiden vuorilaudat olivat valkoisia ja ikkunat punaruskeita.

1940-luvulle ominaisella tavalla Sudeetissa on, taloudellisesta ja rationaalisesta suunnittelusta huolimatta, materiaaliratkaisuilla ja pienillä eleillä saatu aikaan kodikasta miljööä. Muun muassa ulko-oleskelutilan päälle jatkettu tiilikatto, pää- ja talousrakennuksen muodostama suojaisa ulkotila ja sisäänkäynnin puuritulä ovat näitä niukkoja mutta tehokkaita keinoja. Sudeettia voidaan pitää Kymiyhtiön pientalorakentamisen huipentumana Kuusankoskella.

LÄHTEET

- KARHINEN, P. 1978. *Työväenasuminen Kuusankoskella: Kymiyhtiön asuntopolitiikkaa sekä Naukion työläisasuntoalue*. Diplomityö, arkkitehtiosasto. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto (ent. korkeakoulu). Kouvolan kaupunginarkisto.
- Kymenlaakson rakennuskulttuuri, 1992. Kymenlaakson seutu-kaavaliiton julkaisu A:26. Helsinki: Gummerus.
- Yleiskaava 2020. 2007. Selostus 02.04.2007. Kuusankosken kaupunki, Tekninen virasto, kaavoitus. Kuusankoski.

LOPPUSANAT

Rurik Wasastjerna, Arkkitehtitoimisto Rurik Wasastjerna

Tarinamme päättyy sodanjälkeiseen aikaan, jolloin suomalainen puutalorakentaminen saavutti ihanteen, joka oli hämmöittänyt suunnittelijoiden, yhteiskunnan vaikuttajien ja kansan keskuudessa vuosisadan alusta lähtien: kaikkien yhteiskuntakerrosten saavutettavissa olevan perheasuntomuodon, omakotitalon. Silloin kehitetty talotyyppi lukuisine variaatioineen on sanan syvimmässä merkityksessä funktionaalinen: se on taloudellisten resurssien, teknisen kehitysasteen ja ilmaston kannalta optimaalinen vastaus aikansa asumistarpeisiin. Tämä vaatimaton mutta toimiva ja joustava rakennustyyppi on iskostunut suomalaisten tajuntaan kodin arkkityypinä. Samalla se symboloi erään kehityksen käännekohdan. Pienviljelyyn perustuva maatalousyhteiskunta oli tullut tiensä päähän. 1960-luvun alkaessa Suomi on jo toisen ja ratkaisevan teollistumisensa keskellä. Sen myötä tulevien yhteiskunnallisten muutosten mittakaava on toista kertaluokkaa ja vaatii toisia keinoja. Puurakentaminen jää siinä pitkäksi ajaksi määrällisesti marginaaliin. Tämä ei tarkoita, etteikö puurakentamisen alalla tänäkin aikana tapahtuisi merkittävää kehitystä. Nyt puoli vuosisataa myöhemmin puurakentaminen elää uutta tuleamistaan. On aika tarkastella sen kehitystä meidän päiviimme saakka ja yrittää projisoida tulevaisuuden mahdollisia kehityskulkuja. Tämä on seuraavan kirjan tehtävä.

Kouvola

Open your mind. LUT.
Lappeenranta University of Technology

Eiinkelo-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Vipuvoimaa
EU:lta
2007-2013

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto